1503

SCRIPTORES LATINI

PRINCIPES.

RECENSUIT ET EDIDIT

JOH. AUG. AMAR.

Nobiscum peregrinantur, rusticantur.

CIC. pro ARCH. c. VII, n. 17.

IV.

EXCUDEBAT P. DIDOT, NATU MAJOR,
EQUES ORDINIS REGII S. MICHAELIS,
REGIUS TYPOGRAPHUS.

CAII
CORNELII TACITI
OPERA

EX RECENSIONE, ET CUM SUPPLEMENTIS

GAB. BROTIER,

EDIDIT J. A. AMAR.

TOMUS QUARTUS.

PARISIIS.

APUD LEFEVRE BIBLIOPOLAM.

M DCCC XXII.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI I.

HISTORIARUM præfatio, rerumque summa. Status urbis, mens exercituum. Galbæ et ejus aulæ vitia. Hispaniæ, Galliæ, utriusque Germaniæ, Orientis, Ægypti, ceterarumque provinciarum habitus. Legionum Germaniæ superioris defectio. Galba de adoptando Cæsare cogitat. Hac de re discordes T. Vinius et Cornelius Laco. Othonis spes. Piso adoptatur. Galbæ oratio. Moderatio Pisonis. Intempestiva Galbæ severitas. Legati ad defectores mittuntur. Neronis prodigæ donationes rescissæ. Otho res novas molitur; animosus militum corruptor. Laconis, præfecti prætorianorum, socordia. Suscipiunt duo manipulares, Proculus et Veturius, imperium populi romani transferendum, et transferunt. Otho, consalutatus Imperator, castris infertur. Interim senex Galba, sacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piso cohortem, quæ in palatio stationem agebat, hortatur ad fidem. Illa parat signa: reliquæ copiæ desciscunt. Plebis adulatio et levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum discrimini. Vanus rumor occisum in castris Othonem. Inde in Galbam populi, equitum, senatorum, immodica studia. At castra tenet Otho, flagrantesque militum animos oratione accendit. Arma militi dividit. Piso, crebrescentis seditionis fremitu exterritus, egressum Galbam et foro appropinquantem

adsequitur. Trepidæ plebis languent studia : proximorum diffugia. Othoniani milites, disjecta plebe, proculcato senatu, forum inrumpunt. Galba juxta Curtium lacum occiditur. Vinii cædes. Sempronii Densi fides egregia. Piso trucidatur. Alius statim senatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem. Omnia militum arbitrio aguntur. Variæ cædes. Corpora Pisonis, Vinii, Galbæ, sepulturæ concessa. Eorum ingenia et mores. Otho et Vitellius vitiis invisi : ambigua de Vespasiano fama. Initia causæque motus Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator consalutatur. Ejus iter in Italiam inerti luxu et prodigis epulis fœdum. Belli duces Alienus Cæcina et Fabius Valens. Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii sacramentum accipiunt. Helvetiorum strages. Otho imperii munia, quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, obit. Tigellini exitium. Crispinilla, magistra libidinum Neronis, periculo exempta. Mutuis epistolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. Largitionibus voluptatibusque animos Otho adgreditur. Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Mœsiam inrumpunt : primum victores, mox victi. Ortam in urbe seditionem Otho ægre componit. Ejus oratio. Prodigia imminentium cladium prænuntia. Belli consilia, Othonisque duces. Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem seposi-

tus. Otho proficiscitur, quiete urbis curisque imperii Salvio Titiano fratri permissis. Hæc gesta paucis mensibus,

SER. SULPICIO GALBA AUG. II. T. VINIO RUFINO COSS.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

I. Initium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, consules erunt. Nam post conditam urbem octingentos et viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res populi romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate; postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia reipublicæ, ut alienæ, mox libidine adsentandi, aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris: obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria

cognitì. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim : sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, et imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui : rara temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, et, quæ sentias, dicere licet.

II. Opus adgredior opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ in Oriente; adversæ in Occidente res. Turbatum Illyricum : Galliæ nutantes : perdomita Britannia, et statim missa : coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes : nobilitatus cladibus mutuis Dacus : mota etiam prope Parthorum arma, falsi Neronis ludibrio. Jam vero Italia novis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, adflicta. Haustæ aut obrutæ urbes, fecundissima Campaniæ ora : et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso : pollutæ cærimoniæ : magna adulteria : plenum exsiliis mare : infecti cædibus sco-

puli : atrocius in urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; et ob virtutes, certissimum exitium. Nec minus præmia, delatorum invisa, quam scelera; cum alii sacerdotia et consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii, et interiorem potentiam, agerent, verterent cuncta odio et terrore. Corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

III. Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non et bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres: secutæ maritos in exsilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides: supremæ clarorum virorum necessitates: ipsa necessitas fortiter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cælo terraque prodigia, et fulminum monitus, et futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim umquam atrocioribus populi romani cladibus, magisve justis indiciis adprobatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem.

IV. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quæ

mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis, ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem; sed omnes legiones ducesque conciverat: evulgato imperii arcano, posse principem alibi, quam Romæ fieri. Sed patres læti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga principem novum et absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exsulum, in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti et rumorum avidi.

V. Miles urbanus, longo Cæsarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam intelligit, apud principem a legionibus fac-

tum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti, imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus · sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia : nec deerant sermones, « senium atque avaritiam Galbæ » increpantium. Laudata olim, et militari fama celebrata severitas ejus angebat adspernantes veterem disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adsuefactos, ut haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro republica honesta, ipsi anceps, « legi a se militem, non emi. » Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum onerabant, contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone, consule designato, et Petronio Turpiliano, consulari : ille, ut Nymphidii socius; hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente

ea, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri e Germania, ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. Forte congruerat, ut Clodii Macri, et Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus, et Fabius Valens, legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed a legatis, bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: et inviso semel principe, seu bene, seu male facta premunt. Jam adferebant venalia cuncta præpotentes liberti: servorum manus subitis avidæ,

et tamquam apud senem festinantes : eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ et inrisui ac fastidio erat, adsuetis juventæ Neronis, et Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.

VIII. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena, ac suas injurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriæ, et metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius : an imperare voluisset, dubium : delatum ei a milite imperium, conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiæ; tamquem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

IX. Superior exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere: donec, missu Galbæ, A. Vitellius aderat, censoris Vitellii, ac ter consulis filius. Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul et Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus, doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc immotus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, adtritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea a principe. Luxuria, industria, co-

mitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cum vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: et cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, et ostentis ac responsis, destinatum Vespasiano liberisque ejus imperium, post fortunam credidimus.

XI. ÆGYPTUM copiasque, quibus coerceretur, jam inde a divo Augusto, equites romani obtinent, loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander, ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, et quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cui-

que exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio expositæ, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum romanarum status : cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, consules, inchoavere annum, sibi ultimum, reipublicæ prope supremum.

XII. Paucis post Kalendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgica literæ afferuntur, « superioris Germaniæ legiones, rupta « sacramenti reverentia, Imperatorem alium fla« gitare, et senatui ac populo romano arbitrium « eligendi permittere, » quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat : primum licentia, ac libidine talia loquendi, dein fessa jam ætate Galbæ. Paucis judicium aut reipublicæ amor : multi occulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat : cum apud infirmum et cre-

dulum, minore metu, et majore præmio peccaretur.

XIII. Potentia principatus divisa in T. Vinium, consulem, et Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone : Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium (quia vidua Vinio filia, cælebs Otho) gener ac socer destinabantur. Credo et reipublicæ curam subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxus: eoque jam Poppæam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur : mox suspectum in eadem Poppæa, in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter præsentes splendi-

dissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum; prona in eum aula Neronis, ut similem.

XIV. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque, super Vinium, ac Laconem, Mario Celso, consule designato, ac Ducennio Gemino, præfecto urbis, pauca præfatus « de sua senectute, Pisonem « Licinianum arcessi » jubet: seu propria electione, sive, ut quidam tradiderunt, Lacone instante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat, et prospera de Pisone fama consilio ejus fidem addiderat. Piso, M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior, habebatur: ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

XV. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: « Si te privatus, « lege curiata, apud pontifices, ut moris est, adop- « tarem; et mihi egregium erat Cn. Pompeii et M.

« Crassi subolem in penates meos adsciscere; et tibi
« insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ
« adjecisse. Nunc me, deorum hominumque consen-
« su ad imperium vocatum, præclara indoles tua, et
« amor patriæ impulit, ut principatum, de quo
« majores nostri armis certabant, bello adeptus,
« quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui
« sororis filium Marcellum, dein generum Agrip-
« pam, mox nepotes suos, postremo Tiberium
« Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio
« collocavit. Sed Augustus in domo successorem
« quæsivit; ego, in republica: non, quia propin-
« quos aut socios belli non habeam: sed neque
« ipse imperium ambitione accepi, et judicii mei
« documentum sint, non meæ tantum necessitudi-
« nes, quas tibi postposui, sed et tuæ. Est tibi fra-
« ter pari nobilitate, natu major, dignus hac for-
« tuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ
« cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita,
« in qua nihil præteritum excusandum habeas. For-
« tunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundæ
« res acrioribus stimulis animos explorant: quia
« miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fi-
« dem, libertatem, amicitiam, præcipua humani
« animi bona, tu quidem eadem constantia retine-

« bis : sed alii per obsequium imminuent. Inrumpet « adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectus ve- « nenum, sua cuique utilitas. Etiam ego, ac tu, « simplicissime inter nos hodie loquimur : ceteri, li- « bentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam « suadere principi, quod oporteat, multi laboris : « adsentatio erga principem quemcumque, sine ad- « fectu peragitur. »

XVI. « Etiam si immensum imperii corpus stare, « ac librari sine rectore posset, dignus eram, a quo « respublica inciperet. Nunc eo necessitatis jampri- « dem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus « populo romano possit, quam bonum successorem; « nec tua plus juventa, quam bonum principem. « Sub Tiberio, et Caio, et Claudio, unius familiæ « quasi hereditas fuimus : loco libertatis erit, quod « eligi cœpimus. Et, finita Juliorum Claudiorumque « domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam « generari et nasci a principibus, fortuitum, nec « ultra æstimatur : adoptandi judicium integrum; « et, si velis eligere, consensu monstratur. Sit an- « te oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie tu- « mentem, non Vindex, cum inermi provincia, « aut ego, cum una legione, sed sua immanitas, « sua luxuria cervicibus publicis depulere : neque

« erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bel-
« lo, et ab æstimantibus adsciti, cum invidia, quam-
« vis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si
« duæ legiones, in hoc concussi orbis motu, non-
« dum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res
« accessi : et audita adoptione, desinam videri se-
« nex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero a
« pessimo quoque semper desiderabitur : mihi ac
« tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur.
« Monere diutius, neque temporis hujus; et imple-
« tum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissi-
« musque idem, ac brevissimus bonarum malarum-
« que rerum delectus, cogitare, quid aut volueris
« sub alio principe, aut nolueris. Neque enim hic,
« ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa do-
« minorum domus, et ceteri servi : sed imperatu-
« rus es hominibus, qui nec totam servitutem pati
« possunt, nec totam libertatem. » Et Galba quidem
hæc ac talia, tamquam principem faceret; ceteri,
tamquam cum facto loquebantur.

XVII. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox
conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati,
aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo
erga patrem Imperatoremque reverens, de se mo-
deratus, nihil in vultu habituque mutatum ; quasi

imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde; « pro rostris, an in senatu, an in castris « adoptio nuncuparetur. » « Iri in castra » placuit: « honorificum id militibus fore, quorum favorem, « ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bo- « nas artes haud spernendum. » Circumsteterat interim palatium publica exspectatio, magni secreti impatiens; et male coercitam famam supprimentes augebant.

XVIII. Quartum Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, et fulgura, et cælestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam, quominus in castra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; seu quæ fato manent, quamvis significata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria brevitate, « adop- « tari a se Pisonem, more divi Augusti, et exem- « plo militari, quo vir virum legeret, » pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat, « quartam et duoetvicesimam legio- « nes, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba « ac voces errasse, et brevi in officio fore. » Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium.

Tribuni tamen, centurionesque, et proximi militum, grata auditu respondent : per ceteros mœstitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem, bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, et nimia severitas; cui jam pares non sumus.

XIX. Inde apud senatum non comptior Galbæ, non longior, quam apud militem, sermo : Pisonis comis oratio : et patrum favor aderat : multi voluntate effusius; qui noluerant, medie; ac plurimi, obvio obsequio privatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem et cædem fuit) dictum a Pisone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore prætextu : illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem, prætorii præfectum, simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia

nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi, aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

XX. Proxima pecuniæ cura : et cuncta scrutantibus justissimum visum est, inde repeti, unde inopiæ causa erat. Bis et vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat. Adpellari singulos jussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant, iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites romani præpositi; novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum : ubique hasta, et sector; et inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, et Antonius Naso : ex urbanis cohortibus, Æmilius Pacensis : e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium : tanquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

XXI. Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa si-

mul exstimulabant : luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. « Prægravem se Neroni fuisse : nec « Lusitaniam rursus, et alterius exsilii honorem « exspectandum : suspectum semper invisumque « dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem : magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem, et longo « exsilio efferatum. Occidi Othonem posse : proinde « agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas « fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos « magnis conatibus transitus rerum : nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, « oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac « si nocentem innocentemque idem exitus maneat, « acrioris viri esse, merito perire. »

XXII. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo, habiti, aulam Neronis, et luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant : urgentibus etiam mathematicis, dum « no-

« vos motus, et clarum Othoni annum, observatione « siderum, » adfirmant : genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant : e quibus Ptolemæus, Othoni in Hispania comes, cum « superfuturum eum Neroni » promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam, et rumore, senium Galbæ, et juventam Othonis computantium, persuaserat, « fore, ut in imperium adscisceretur. » Sed Otho, tamquam peritia et monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credentis. Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur.

XXIII. Sed sceleris cogitatio, incertum an repens : studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, adfectaverat : in itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando : alios agnoscere, quosdam requirere, et pecunia aut gratia, juvare : inserendo sæpius querelas, et ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores

itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur : cum Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire soliti, Pyrenæum, et Alpes, et immensa viarum spatia, ægre sub armis eniterentur.

XXIV. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini : is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paullatim progressus est, ut per speciem convivii, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divideret : quam velut publicam largitionem, Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat : adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo, speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emptum, dono dederit, per socordiam præfecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

XXV. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Veturium, optionem eorumdem, perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio, et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Sus-

cepere duo manipulares imperium populi romani transferendum, et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant: primores militum, « per « beneficia Nymphidii ut suspectos: » vulgus et ceteros, ira et desperatione « dilati totiens donativi: » erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quoque, et auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat « labare Germanici exercitus fidem. » Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, et tota urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum, timuissent: non reipublicæ cura, quam fœdare principis sui sanguine sobrii parabant; sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici, vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia, per conscios oppressa: quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique, quamvis egregii, quod non

ipse adferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

XXVII. Octavodecimo Kalendas Februarii sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruspex Umbricius « tristia exta, et instantes insidias, ac « domesticum hostem » prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat), idque, ut lætum e contrario, et suis cogitationibus prosperum, interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, « exspectari eum ab architecto et redemptoribus: » quæ significatio coeuntium jam militum, et paratæ conjurationis convenerat. Otho, « causam digres« sus » requirentibus, cum « emi sibi prædia vetus« tate suspecta, eoque prius exploranda, » finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Milliarium aureum, sub ædem Saturni pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum *Imperatorem*, ac paucitate salutantium trepidum, et sellæ festinanter impositum, strictis mucronibus, rapiunt. Totidem ferme milites in itinere adgregantur; alii conscientia, plerique miraculo: pars clamore et gladiis, pars silentio, animos ex eventu sumpturi.

XXVIII. Stationem in castris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine subiti sceleris, an

corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque tribuni, centurionesque præsentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. Ignarus interim Galba, et sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos : cum adfertur rumor « rapi in castra, incertum quem senatorem : » mox, « Othonem esse, qui raperetur. » Simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, « tentari animum cohortis, quæ in palatio « stationem agebat : » nec per ipsum Galbam, cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum adlocutus est : « Sextus dies agitur, com« militones, ex quo, ignarus futuri, et sive optan« dum hoc nomen, sive timendum erat, Cæsar « adscitus sum : quo domus nostræ, aut reipublicæ « fato, in vestra manu positum est : non quia, meo « nomine, tristiorem casum paveam, ut qui adver« sas res expertus, cum maxime discam, ne secun« das quidem minus discriminis habere : patris, et

« senatus, et ipsius imperii, vicem doleo si nobis « aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud « bonos miserum est, occidere. Solatium proximi « motus habebamus, incruentam urbem, et res si- « ne discordia translatas. Provisum adoptione vi- « debatur, ut ne post Galbam quidem bello locus « esset.

XXX. « Nihil arrogabo mihi nobilitatis, aut mo- « destiæ : neque enim relatu virtutum, in compa- « ratione Othonis, opus est. Vitia, quibus solis glo- « riatur, evertere imperium, etiam cum amicum « Imperatoris ageret. Habitune et incessu, an illo « muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur, « quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Per- « dere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, et « comessationes, et feminarum cœtus, volvit ani- « mo : hæc principatus præmia putat; quorum libi- « do ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus « penes omnes. Nemo enim umquam imperium, « flagitio quæsitum, bonis artibus exercuit. Galbam « consensus generis humani, me Galba, consen- « tientibus vobis, Cæsarem dixit. Si respublica, « et senatus, et populus, vana nomina sunt : ves- « tra, commilitones, interest, ne Imperatorem pes- « simi faciant. Legionum seditio adversum duces

« suos audita est aliquando : vestra fides, famaque
« inlæsa ad hunc diem mansit : et Nero quoque vos
« destituit, non vos Neronem. Minus triginta trans-
« fugæ, et desertores, quos centurionem, aut tri-
« bunum, sibi eligentes nemo ferret, imperium
« adsignabunt? Admittitis exemplum? et quiescendo
« commune crimen facitis? Transcendet hæc licen-
« tia in provincias : et ad nos scelerum exitus, bel-
« lorum ad vos pertinebunt. Nec est plus, quod
« pro cæde principis, quam quod innocentibus da-
« tur : sed perinde a nobis donativum ob fidem,
« quam ab aliis pro facinore accipietis. »

XXXI. DILAPSIS speculatoribus, cetera cohors, non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, et nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vispania in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus, « ut Germanicos milites e Libertatis « atrio arcesserent. » Legioni classicæ diffidebatur, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra prætorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens

adhuc, et necdum adulta, seditio melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmantque: quia non ordine militiæ, sed e Galbæ amicis, fidus principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invalidis adhuc corporibus, et placatis animis, quod eos, a Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat.

XXXII. Universa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, « cædem Othonis, et conjuratorum exitium poscentium, ut si « in circo, ac theatro, ludicrum aliquod postula- « rent. » Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque principem adulandi, licentia acclamationum, et studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Titus Vinius « manendum intra domum, opponenda servi- « tia, firmandos aditus, non eundum ad iratos » censebat: « daret malorum pœnitentiæ, daret bo- « norum consensui spatium: scelera impetu, bona

« consilia mora valescere. Denique eundi ultro, si « ratio sit, eamdem mox facultatem : regressus, si « pœniteat, in aliena potestate. »

XXXIII. « FESTINANDUM » ceteris videbatur, « an« tequam cresceret invalida adhuc conjuratio pau« corum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim « digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc, « et segnitia terentium tempus, imitari principem « discat. Non exspectandum, ut, compositis castris, « forum invadat, et prospectante Galba, Capito« lium adeat : dum egregius Imperator, cum forti« bus amicis, janua ac limine tenus domum cludit, « obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum « in servis auxilium, si consensus tantæ multitudi« nis, et, quæ plurimum valet, prima indignatio « languescat. Proinde intuta, quæ indecora : vel, si « cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id « Othoni invidiosius, et ipsis honestum. » Repugnantem huic sententiæ Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

XXXIV. NEC diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati

ita volebant : et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, « occisum in castris Othonem, » vagus primum et incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, « interfuisse se » quidam, « et vidis-« se » adfirmabant, credula fama, inter gaudentes, et incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falso vulgaverint.

XXXV. Tum vero non populus tantum, et imperita plebs in plausus, et immodica studia, sed equitum plerique, ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, « præreptam sibi ultionem » querentes. Ignavissimus quisque, et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguæ feroces : nemo scire, et omnes adfirmare; donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumpto thorace, Galba, irruenti turbæ, neque ætate, neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, « occisum a se Othonem » exclamavit. Et Galba, « Commilito, » inquit, « quis jussit? » insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine, et corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles « caveri » insuper « præpositos » jubebat. Strepere cuncta clamoribus, et tumultu, et exhortatione mutua, non, tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque adfluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare juxta, præire sacramentum, modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit.

XXXVII. « Quis ad vos processerim, commilito-
« nes, dicere non possum: quia nec privatum me
« vocare sustineo, princeps a vobis nominatus; nec
« principem, alio imperante. Vestrum quoque no-
« men in incerto erit, donec dubitabitur, Imperato-
« rem populi romani in castris, an hostem habeatis.

« Auditisne, ut pœna mea, et supplicium vestrum
« simul postulentur? adeo manifestum est, neque
« perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse.
« Et cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promi-
« sit : ut qui, nullo exposcente, tot millia innocen-
« tissimorum militum trucidaverit. Horror animum
« subit, quoties recordor feralem introitum, et
« hanc solam Galbæ victoriam, cum in oculis ur-
« bis decumari deditos juberet, quos deprecantes
« in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingres-
« sus, quam gloriam ad principatum adtulit, nisi
« occisi Obultronii Sabini, et Cornelii Marcelli in
« Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Ca-
« pitonis in Germania, Clodii Macri in Africa. Cin-
« gonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in
« castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt,
« nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat,
« emendata et correcta? Nam quæ alii scelera, hic
« remedia vocat : dum falsis nominibus, severita-
« tem pro sævitia, parcimoniam pro avaritia, sup-
« plicia et contumelias vestras, disciplinam appel-
« lat. Septem a Neronis fine menses sunt, et jam
« plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, et Va-
« tinii, et Helii, et Haloti paraverunt. Minore
« avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si

« ipse imperasset : nunc et subjectos nos habuit,
« tamquam suos ; et viles, ut alienos. Una illa do-
« mus sufficit donativo, quod vobis numquam da-
« tur, et quotidie exprobratur. »

XXXVIII. « Ac ne qua saltem in successore Gal-
« bæ spes esset, arcessit ab exsilio, quem tristitia et
« avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, com-
« militones, notabili tempestate, etiam deos in-
« faustam adoptionem adversantes. Idem senatus,
« idem populi romani animus est. Vestra virtus ex-
« spectatur, apud quos omne honestis consiliis ro-
« bur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida
« sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco :
« omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una
« cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet.
« Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit,
« hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum im-
« putet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio,
« quod non potest laudari, nisi peractum. » Ape-
rire deinde armamentarium jussit : rapta statim
arma, sine more et ordine militiæ, ut prætorianus,
aut legionarius insignibus suis distingueretur. Mis-
centur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribu-
norum centurionumve adhortante, sibi quisque

dux, et instigator : et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.

XXXIX. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam, et foro appropinquantem, assecutus erat : jam Marius Celsus haud læta retulerat : cum alii, « in palatium redi« re, » alii « Capitolium petere, » plerique « rostra « occupanda » censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus : et turbavere consilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu ; completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu : neque populi aut plebis ulla vox : sed attoniti vultus, et conversæ ad omnia aures : non tumultus, non quies : quale magni metus et magnæ iræ silentium est. Othoni

tamen « armari plebem » nuntiabatur. « Ire præcipites, et occupare pericula » jubet. Igitur milites romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum, inermem et senem, trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aspectus, et imminentium templorum religio, et priores et futuri principes terruere, quominus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (« Atilium Vergi- « lionem fuisse » tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e sella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, « quid mali me- « ruisset? » « paucos dies exsolvendo donativo » deprecatum. Plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, « agerent ac ferirent, si ita e republica « videretur. » Non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat: quidam « Te-

« rentium evocatum, » alii « Lecanium : » crebrior fama tradidit « Camurium, quintædecimæ legionis « militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse. » Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœde laniavere : pleraque vulnera, feritate et sævitia, trunco jam corpori adjecta.

XLII. Titum inde Vinium invasere : de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, « non esse ab Othone mandatum, ut occideretur. » Quod seu finxit formidine, seu conscientia conjurationis confessus est : huc potius ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

XLIII. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis, a Galba custodiæ Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis, et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi, et contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebra

imminens exitium differebat : cum advenere, missu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator : a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam cædem Otho majore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur : seu tum primum levata omni sollicitudine mens, vacare gaudio cœperat : seu recordatio majestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum et memorabile facinus, jactabant. Plures quam centum et viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit : omnesque conquiri et interfici jussit; non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.

XLV. Alium crederes senatum, alium populum :

ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum; quantoque magis falsa erant, quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum, et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis et prædarum initium, et optimo cuique perniciem quæri apparebat: sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus; jubere jam poterat. Ita, simulatione iræ, « vinciri » jussum, et « majores pœnas daturum » adfirmans, præsenti exitio subtraxit.

XLVI. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, et, incolumi adhuc Galba, partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus.

Flagitatum, « ut vacationes, præstari centurionibus solitæ, remitterentur. » Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret; neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret: ubi sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias, et ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

XLVII. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor urbanus: certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt

patres : decernitur Othoni « tribunicia potestas, et « nomen Augusti, et omnes principum honores, » adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiscue jacta, hæsisse animo ejus nemo sensit : omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, « concedi corpora sepulturæ, « cremarique » permisit. Pisonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæsitis redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores servaverant.

XLVIII. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quatriduo Cæsar, properata adoptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia infamis, l gatum Calvisium Sabinum habuerat : cujus uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militiæ munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa : et criminis

hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis : mox, mutatione temporum, dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatusque : servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit : mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, et, prout animum intendisset, pravus, aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii magnitudine opum inritum : Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. Galbæ corpus diu neglectum, et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Caput, per lixas calonesque suffixum, laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus et septuaginta annis, quinque principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ

opes : ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens : si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, et metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit : proconsul Africam moderate : jam senior, citeriorem Hispaniam pari justitia continuit : major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

L. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper « de Vitellio, » nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum « duos, omnium mortalium impudicitia, « ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum « imperium fataliter electos, » non senatus modo et eques, quîs aliqua pars et cura reipublicæ, sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, « captam toties suis exercitibus urbem,

« vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Phar-
« saliam, Philippos, et Perusiam ac Mutinam, »
nota publicarum cladium nomina, loquebantur.
« Prope eversum orbem, etiam cum de principatu
« inter bonos certaretur : sed mansisse C. Julio,
« mansisse Cæsare Augusto victore, imperium;
« mansuram fuisse, sub Pompeio Brutoque, rem-
« publicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in
« templa ituros? Utrasque impias preces, utraque
« detestanda vota, inter duos, quorum bello solum
« id scires, deteriorem fore, qui vicisset. » Erant,
qui Vespasianum, et arma Orientis augurarentur:
et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud,
atque alias clades horrebant. Et ambigua de Ves-
pasiano fama: solusque omnium ante se principum,
in melius mutatus est.

LI. Nunc initia causasque motus Vitelliani ex-
pediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice,
ferox præda gloriaque exercitus, ut cui, sine labo-
re ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset,
expeditionem et aciem, præmia quam stipendia
malebat : diuque infructuosam et asperam militiam
toleraverat, ingenio loci cœlique, et severitate disci-
plinæ; quam in pace inexorabilem discordiæ civium
resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, et per-

fidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum, et ad decus, supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec « socios, » ut olim, sed « hostes et victos » vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum adcolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos*: hoc enim nomen, fastidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduisque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam et arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui « remissam sibi a Galba quartam « tributorum partem, et publice donatos, in igno- « miniam exercitus » jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, « decumari legiones, et « promptissimum quemque centurionum dimitti: undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia, et pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adsignandisve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena: simul, aviditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui: sed profusa cupidine, et insigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, et Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia, ingrate tulisset, instigare Vitellium, « ardorem militum » ostentans. « Ipsum « celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeo- « nio moram: adfore Britanniam: secutura Germa- « norum auxilia: male fidas provincias: precarium « seni imperium, et brevi transiturum: panderet « modo sinum, et venienti fortunæ occurreret. Me-

« rito dubitasse Verginium, equestri familia, ig-
« noto patre; imparem, si recepisset imperium,
« tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consula-
« tus, censuram, collegium Cæsaris, et imponere
« jampridem Imperatoris dignationem, et auferre
« privati securitatem. » Quatiebatur his segne inge-
nium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

LIII. At in superiore Germania, Cæcina, decora juventa, corpore ingens, animi immodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, quæstorem in Bætica, impigre in partes suas transgressum, legioni præposuit: mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta, et privata vulnera reipublicæ malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. Unde seditiosa colloquia, et inter paganos corruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne. Legati eorum, in squalorem mœstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo « suas injurias, » modo « civitatum vicinarum præmia, » et, ubi pronis militum auribus accipiebantur, « ipsius « exercitus pericula et contumelias » conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus « abire legatos, » utque occultior digressus esset, « nocte castris excedere » jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque « interfectos, ac nisi ipsi consulerent, fore, ut acer« rimi militum, et præsentia conquesti, per tene« bras, et inscitiam ceterorum, occiderentur. » Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam, circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens; faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniæ legiones, sollemni Kalendarum Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, et raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cujusque audaciam exspectantes; insita mortalibus

natura, propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint : quintadecima ac sextadecima legiones, nihil, ultra fremitum et minas, ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbæ : quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *senatus populique romani* obliterata jam nomina, sacramento advocabant : nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente; quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus : neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segnis, pavidus, et socordia innocens. Quatuor centuriones duodevicesimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec

cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti: sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Kalendas Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, « quartam et duodevicesimam legiones, projectis « Galbæ imaginibus, in senatus et populi romani « verba jurasse. » Id sacramentum inane visum: « occupari nutantem fortunam, et offerri princi- « pem » placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui « descivisse a Galba superiorem exercitum » nuntiarent: « proinde aut bellandum adversus de- « sciscentes, aut si concordia et pax placeat, fa- « ciendum Imperatorem: et minore discrimine su- « mi principem, quam quæri. »

LVII. Proxima legionis primæ hiberna erant, et promptissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, *Imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus, speciosis senatus populique romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rempublicam fuisse.

Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, « auxilia, equos, arma, pecunias » offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti, et parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque, et gregarius miles, viatica sua, et balteos, phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant : instinctu, et impetu, et avaritia.

LVIII. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius ministeria principatus, per libertos agi solita, in equites romanos disponit : vacationes centurionibus ex fisco numerat : sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, statim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ classis præfectum, astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis : et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus : et post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum,

objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior, et punienti vilior fuit.

LIX. Julius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ: prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adscivit; et Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, et ala Taurina, Lugduni tendentibus: nec in Ræticis copiis mora, quominus statim adjungerentur: ne in Britannia quidem dubitatum.

LX. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius «seditionem «et confusum ordinem disciplinæ» Cælio; «spolia-

« tas et inopes legiones » Cælius Trebellio objectabat : cum interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et aggregantibus se Cælio cohortibus aliisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit : quies provinciæ, quamquam remoto consulari, mansit : rexere legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens « allicere, vel si « abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus « Italiam inrumpere ; » Cæcina « propiore transitu, « Peninis jugis degredi » jussus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquila quintæ legionis, et cohortibus alisque, ad quadraginta millia armatorum data : triginta millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima fuit : addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, « arma » poscere, « dum « Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur : non

« obstare hiemem, neque ignavæ pacis moras : in-
« vadendam Italiam, occupandam urbem : nihil in
« discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto
« magis, quam consulto, opus esset. » Torpebat
Vitellius, et fortunam principatus inerti luxu ac
prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus,
et sagina gravis : cum tamen ardor et vis militum
ultro ducis munia implebat, ut si adesset
Imperator, et strenuis, vel ignavis, spem metumque
adderet. Instructi intentique « signum profec-
« tionis » exposcunt : nomine *Germanici* Vitellio
statim addito : *Cæsarem* se appellari etiam victor
prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique,
quem in bellum agebat, ipso profectionis
die, aquila leni meatu, prout agmen incederet,
velut dux viæ, prævolavit : longumque per spatium,
is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ
alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei
omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem, ut socios, securi
adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum
est) quamquam omni comitate exceptos, subitus
pavor exterruit, raptis repente armis, ad cædem
innoxiæ civitatis ; non ob prædam, aut spoliandi
cupidine, sed furore et rabie, et causis incertis,

eoque difficilioribus remediis; donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere : cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus et precibus, occurrerent, stratis per vias pueris feminisque; quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

LXIV. Nuntium de cæde Galbæ, et imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus : bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus : benigne excepti, modestia certavere : sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primum : mox rixa inter Batavos et legionarios. Dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in prœlium exarsere; ni Valens, animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi « pecuniam atque « arma deferre, » gratuitos insuper commeatus

præbuere : quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit : secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat : multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat. Multus contra in Viennenses honor : unde æmulatio, et invidia, et uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium impellere, « obsessam ab illis coloniam « suam, adjutos Vindicis conatus, conscriptas nu- « per legiones in præsidium Galbæ » referendo. Et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces : « Irent ultores, exscinderent « sedem Gallici belli : cuncta illic externa et hosti-

« lia : se coloniam romanam, et partem exercitus, et « prosperarum adversarumque rerum socios : si for- « tuna contra daret, iratis ne relinquerentur. »

LXVI. His et pluribus in eumdem modum, perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari discriminis sui Vienneuses, velamenta et infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios : tum vetustas dignitasque coloniæ valuit, et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta : publice tamen armis mulctati, privatis et promiscuis copiis juvere militem. Sed fama constans fuit, « ipsum Valentem magna pecunia emptum. » Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, et inopi juventa senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum et Vocontiorum ductus exercitus : ipsa itinerum spatia, et stativorum mutationes venditante duce; fœdis pactionibus adversus possessores agrorum, et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit;

donec pecunia mitigaretur : quoties pecuniæ materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ legionis : rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur : ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pœniteret, ultum ibat. Mota propere castra : vastati agri : direptus, longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens : missi ad Rhætica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere : exitiosum

adversus veteranos prœlium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ cohortesque, et ipsorum Rætorum juventus, sueta armis, et more militiæ exercita: undique populatio et cædes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum, depulsi, et, consectantibus Germanis Rætisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venumdata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, justo agmine peteretur, missi qui dederent civitatem: et deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ, vel sævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint: « civitatis excidium » poscunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat; cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mox vulgus mutabile subitis, et tam pronum in misericor-

diam, quam immodicum sævitia fuerat: effusis lacrymis, et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

LXX. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, « alam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse. » Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum, et famam Germanici exercitus adtollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas, adjunxere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, et Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse paullulum cunctatus, num Ræticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium, ibi procuratorem, qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret

præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, et grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem imperii composita. Eoque plus formidinis adferebant falsæ virtutes, et vitia reditura. Marium Celsum, consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum, acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quasi ignosceret, sed, ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit: mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, et infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

LXXII. Par inde exsultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius

Tigellinus, obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, præfecturam vigilum et prætorii, et alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, et virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad pœnam flagitavere, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, prætexentis « servatam ab eo filiam: » et haud dubie servaverat, non clementia (quippe tot interfectis), sed effugio in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum et oscula, et deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero et inhonesto.

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplicium Galvia Crispinilla, variis frustrationibus, et adversa dissimulantis principis fama, periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa, et apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæsa: mox potens pecunia, et orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxta valent.

LXXIV. Crebræ interim, et muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant « pecuniam et gratiam, et quemcumque « quietis locum prodigæ vitæ legisset. » Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem objectavere, neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum, et ad legionem Italicam, easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius, quam ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addidit epistolas Fabius Valens,

nomine Germanici exercitus, ad prætorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, et concordiam offerentes. Increpabat ultro, « quod « tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent. » Ita promissis simul, ac minis tentabantur; « ut bello impares, in pace nihil amissuri : » neque ideo prætorianorum fides mutata.

LXXV. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, « exitium ipsi filioque ejus » minitans, « ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. » Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiæ ac Panoniæ, et Mœsiæ legiones. Idem ex Hispania adlatum : laudatusque per edictum Cluvius Rufus : et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides, aut amor : metu ac necessitate huc illuc mu-

tabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis, ac prætextu senatus : et occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto. Neque exspectata Vipstani Aproniani, proconsulis, auctoritate, Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se reipublicæ faciunt), epulum plebi, ob lætitiam recentis imperii, obtulerat : et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat.

LXXVII. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat : quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, ex præsenti usu properando. Consul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur

Verginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbæ, mansere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino et Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho, pontificatus auguratusque honoratis jam senibus, cumulum dignitatis, addidit; et recens ab exsilio reversos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Sevino Pomptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus, sub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adjectiones, Lingonibus universis civitatem romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis, quam mansura. Inter quæ, necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppææ per senatusconsul-

tum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi: et fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.

LXXIX. CONVERSIS ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam inruperant: novem millia equitum, ex ferocia et successu, prædæ magis, quàm pugnæ intenta. Igitur vagos et incuriosos, tertia legio, adjunctis auxiliis, repente invasit: apud Romanos omnia prœlio apta: Sarmatæ dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die, et soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, et cataphractarum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique teg-

men, ferreis laminis, aut præduro corio consertum; ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum : simul altitudine, et mollitia nivis, hauriebantur. Romanus miles facili lorica, et missili pilo, aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat : donec pauci, qui prœlio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitia hiemis, et vi vulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius, Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fulvius Aurelius, et Julianus Tertius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur : læto Othone, et gloriam in se trahente, « tamquam et ipse felix bello, et suis « ducibus suisque exercitibus rempublicam auxis« set. »

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, e colonia Ostiensi, in urbem acciri Otho jusserat : armandæ ejus cura Vario Crispino, tribuno e prætorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis castris, jussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus, in suspicio-

nem; causa, in crimen; affectatio quietis, in tumultum evaluit: et visa inter temulentos arma, cupidinem suî movere. Fremit miles, et tribunos centurionesque « proditionis » arguit, « tamquam fa-« miliæ senatorum ad perniciem Othonis armaren-« tur: » pars ignari, et vino graves: pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujuscumque motus novi cupidum: et obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, et severissimos centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosius foret; modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus, quam suo territus, et præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, statim miserat, et « abire propere omnes e convivio » jussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes femi-

næque, per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quominus convivium inrumperent, « ostendi sibi Othonem » expostulantes : vulnerato Julio Martiale, tribuno, et Vitellio Saturnino, præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma et minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum : lymphatis cæco pavore animis, et quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus : donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit : redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta urbe, clausæ domus, rarus per vias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quam pœnitentiæ. Manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus, et Plotius Firmus, præfecti : ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus : atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus, « otium et salutem » flagitantes. Sensit

invidiam miles, et compositus in obsequium « auc-
« tores seditionis ad supplicium » ultro postulabat.

LXXXIII. Otho, quamquam turbidis rebus, et diversis militum animis, cum optimus quisque « re-
« medium præsentis licentiæ » posceret; vulgus, et plures, seditionibus et ambitioso imperio læti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur : simul reputans non posse principatum, scelere quæsitum, subita modestia, et prisca gravitate retineri : sed discrimine urbis, et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit. « Neque ut
« affectus vestros in amorem meî accenderem, com-
« militones, neque ut animum ad virtutem cohor-
« tarer : utraque enim egregie supersunt : sed veni
« postulaturus a vobis temperamentum vestræ for-
« titudinis, et erga me modum caritatis. Tumultus
« proximi initium, non cupiditate, vel odio, quæ
« multos exercitus in discordiam egere, ac ne de-
« trectatione quidem aut formidine periculorum :
« nimia pietas vestra, acrius quam consideratius,
« excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni
« judicium adhibeas, perniciosi exitus consequun-
« tur. Imus ad bellum : num omnes nuntios palam
« audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tracta-
« ri, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur ?

« Tam nescire quædam milites, quam scire oportet.
« Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ ha-
« bet, ut multa etiam centuriones tribunosque tan-
« tum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere
« singulis liceat; pereunte obsequio, etiam impe-
« rium intercidit. An et illic nocte intempesta ra-
« pientur arma? Unus alterve perditus ac temulen-
« tus (neque enim plures consternatione proxima
« insanisse crediderim) centurionis ac tribuni san-
« guine manus imbuet? imperatoris sui tentorium
« irrumpet? »

LXXXIV. « Vos quidem istud pro me: sed in discur-
« su ac tenebris, et rerum omnium confusione, pate-
« fieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio
« et satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem
« nobis animum, quas mentes imprecentur? quid
« aliud quam seditionem et discordiam, optabunt? ne
« miles centurioni, ne centurio tribuno obsequa-
« tur: hinc confusi pedites equitesque, in exitium
« ruamus. Parendo potius, commilitones, quam
« imperia ducum sciscitando, res militares conti-
« nentur: et fortissimus in ipso discrimine exerci-
« tus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis
« arma et animus sit: mihi consilium, et virtutis
« vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit,

« duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœ-
« dissimæ noctis : nec illas adversus senatum voces
« ullus unquam exercitus audiat. Caput imperii,
« et decora omnium provinciarum, ad pœnam vo-
« care, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius
« in nos ciet, Germani audeant. Ulline Italiæ alum-
« ni, et romana vere juventus, ad sanguinem et
« cædem deposcerent ordinem, cujus splendore et
« gloria, sordes et obscuritatem Vitellianarum par-
« tium perstringimus? Nationes aliquas occupavit
« Vitellius; imaginem quamdam exercitus habet:
« senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc respublica,
« inde hostes reipublicæ constiterint. Quid? vos
« pulcherrimam hanc urbem, domibus, et tectis,
« et congestu lapidum, stare creditis? Muta ista et
« inanima intercidere, ac reparari promiscua sunt:
« æternitas rerum, et pax gentium, et mea cum
« vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc
« auspicato a parente et conditore urbis nostræ in-
« stitutum, et a regibus usque ad principes conti-
« nuum, et immortalem, sicut a majoribus accepi-
« mus, sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis
« senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.»

LXXXV. Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, et severitatis modus (neque

enim in plures, quam in duos animadverti jusserat), grate accepta: compositique ad præsens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies urbis redierat : strepitus telorum, et facies belli erat : militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem, ad studia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine : sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, et huc atque illuc torquere, « hostem et parricidam » Vitellium vocantes. Providentissimus quisque, vulgaribus conviciis ; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

LXXXVI. Prodigia insuper terrebant, diversis

auctoribus vulgata. « In vestibulo Capitolii, omis-
« sas habenas bigæ, cui Victoria institerat : erupisse
« cella Junonis, majorem humana speciem : sta-
« tuam divi Julii, in insula Tiberini amnis, sereno
« et immoto die, ab Occidente in Orientem conver-
« sam : prolocutum in Etruria bovem : insolitos
« animalium partus : » et plura alia, rudibus sæcu-
lis : etiam in pace observata, quæ nunc tantum in
metu audiuntur. Sed præcipuus, et cum præsenti
exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Ti-
beris, qui immenso auctu, proruto ponte Sublicio,
ac strage obstantis molis refusus, non modo jacen-
tia et plana urbis loca, sed secura hujusmodi ca-
suum implevit. Rapti e publico plerique, plures in
tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus,
inopia quæstus, et penuria alimentorum : corrup-
ta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein,
remeante flumine, dilapsa. Utque primum vacuus
a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti
expeditionem Othoni, campus Martius, et via Fla-
minia, iter belli esset obstructum, a fortuitis vel
naturalibus causis, in prodigium et omen imminen-
tium cladium vertebatur.

LXXXVII. Otho, lustrata urbe, et expensis belli
consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, et ce-

teri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida, et partibus fida, quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium, et sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat: facta et ceteris spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, et plerosque e prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto: is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, et propinquitate Galbæ monstratus.

Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quîs et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur motæ urbis curæ: nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores senatus ætate invalidi, et longa pace desides; segnis, et oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiæ eques; quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum, et irritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis et reipublicæ cura: levissimus quisque, et futuri improvidus, spe vana tumens. Multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

LXXXIX. Sed vulgus, et magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paullatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem adtriverant, secura tum urbe, et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam, ex

quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul, et in unius sollicitudinem, aut decus, populus romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio, tantum pacis adversa pertimuere. Scriboniani contra Claudium incepta, simul audita et coercita: Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et, quod raro alias, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti. Oriens Occidensque, et quidquid utrimque virium est, a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras, « religionemque nondum conditorum ancilium » adferrent. Aspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

XC. Pridie Idus Martias, commendata patribus republica, reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio concessit: justissimum donum, et in speciem magnificum, sed festinata jam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata concione, « majestatem urbis, « et consensum populi ac senatus » pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: « inscitiam potius legionum, quam audaciam » increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea

moderatio; seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et, ad implendas aures, latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ et falsæ: quasi dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu, aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio, et vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque imperii, Salvio Titiano, fratri, permisit.

CAII CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI II.

Titus, ad Galbam missus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter. Paphiæ Veneris templum adit. Ibi futura edoctus, et spe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. Vespasiani ingenium et mores. Mores quoque Muciani. Ii, positis odiis, inter se consentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumescentibus Orientis legionibus. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. In urbe parvæ res magnis motibus aguntur. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem, accusat; ipse accusandus. Interim belli principia Othoni læta. At licentius agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium sævit. Egregia matris pietas. Provinciæ Narbonensi imminet Othoniana classis. Prœlia Vitellianis improspera. Pacarius, res Corsicæ insulæ ad Vitellium trahens, a Corsis interficitur. Arma Vitellianorum in Italia. Ibi inconsulta Othonianorum temeritas. Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat Cæcina: at, irrito conatu, obsidionem solvit, Cremonamque petit. Prospera Othonianis ad Cremonam pugna. Cæcina insidias struit, quas in ipsum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur. In urgendo hoste haud satis acer Paullinus. Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum seditio, Alpheni Vari consilio composita. Junctis armis, Valens et Cæcina Vitellium fovent,

probraque Othoni objectant. Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli consultat. Moras alii, alii festinationem stulte suadent, et prævalent. Funestiore adhuc consilio, Otho cum valida copiarum manu Brixellum concedit. Vitelliani transitum Padi simulant. Leve prœlium, Othonianis adversum. Vanus rumor, pavore belli, fastidiove principum, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. Titianus et Proculus ad quartum a Bebriaco castra imperite promovent, et de prœlio dubitant. Otho, mora æger, spei impatiens, rem in discrimen mitti jubet. Bebriacensis pugna. Othonianorum fuga, et adversus duces suos ira. Vitelliani victa castra intrant: victi victoresque, in lacrymas effusi, civilia bella detestantur. Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, milites amicosque solatia tentantes adloquitur; grassantem seditionem coercet: dein mortem sibi ipse consciscit. Juxta ejus rogum quidam militum se interficiunt. Othonis ætas, origo, fama. Novata luctu ac dolore militum seditio. Magna pars senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. In tanto rerum motu, nihil Romæ trepidationis: spectantur ludi: audita Othonis morte, omnes Vitellio plausère. Gravis tamen Italiæ victor exercitus. Vitellio victoria sua nuntiatur, simulque transgressa in partes utraque Mauretania. Is centuriones promptissimos Othonianorum interficit: duces absolvit. Marici, inserere sese fortunæ ausi, supplicium. Vitellii gula, et leges. Dolabellæ cædes. Triariæ licen-

tia : Galeriæ et Sextiæ modestia. Cluvius absolvitur. Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum jurgia. Prætorianorum honesta missio : sparguntur legiones. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. Batavorum cohortes in Germaniam remissæ : amputati legionum auxiliorumque numeri : reliquum militiæ luxu corrumpitur. Vitellius Cremonam adventat, lustratque avide Bebriacenses campos; nec tot millia insepultorum civium exhorret. Neronis libidines æmulatur : consulatus dividit. Falsus Scribonianus mendacium cruce luit. Superbia socordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem. At Vespasianus bellum armaque parat. Quem nutantem firmat inceuditque Mucianus. Incitant quoque vatum responsa. Carmeli, montis deique, ara et reverentia. In Ægypto, mox in Syria, Imperator salutatur Vespasianus. Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, et regina Berenice. Belli consilia. Vespasianus occupat Ægyptum : Titus Judææ instat : Mucianus ad bellum proficiscitur; pecuniasque, belli civilis nervos, conquirit. Mœsicæ ac Pannonicæ legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus et Cornelius Fuscus. Vitellius, in dies segnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romæ propinquat. Post militum plebisque cædes, urbem, ut captam, ingreditur. Magnificam de semetipso orationem habet. Humani divinique juris expers, quædam tamen

popularia usurpat. Munia imperii Cæcina et Valens obeunt. Militis in urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sedecim prætoriæ cohortes, quatuor urbanæ scribuntur. Insolentia militis, et paucitas. Inopia simul et prodigentia Vitellii. Asiatici, liberti, opes. Urbis miseria. Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur : ipse Neroni inferias facit. Nuntiatæ defectionis Flavianæ rumores male coercet. Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. Inrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur. At is cum Lucilio Basso, Ravennati Misenensique classibus præposito, proditionem componit. Hæc, consulibus Galba Aug. II, et T. Vinio cæsis, gesta paucis mensibus,

M. Salvio Othone Aug. L. Salvio Othone Titiano coss.

L. Verginio Rufo ii, Pompeio Vopisco coss.

Cælio Sabino, T. Flavio Sabino coss.

T. Arrio Antonino, P. Mario Celso coss.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

I. STRUEBAT jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperio: quod varia sorte, lætum reipublicæ aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre, causam profectionis « officium erga principem, et « maturam petendis honoribus juventam » ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, disperserat, « accitum « in adoptionem: » materia sermonibus, senium et orbitas principis, et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium, quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, et inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortui-

ta. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant, qui arma Vitellii bellumque adfirmarent; anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. « Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in « alterius honorem suscepti : ac se Vitellio, sive « Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud « dubiam victoris : sed incerta adhuc victoria, et « concedente in partes patre, filium excusatum. Sin « Vespasianus rempublicam susciperet, obliviscen- « dum offensarum, de bello agitantibus. »

II. His ac talibus inter spem metumque jactatum, spes vicit. Fuere, qui, « accensum desiderio « Berenices reginæ, vertisse iter » crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus : sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum : lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ et Asiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

III. « Conditorem templi » regem Æriam vetus memoria, quidam « ipsius deæ nomen id » perhibent. Fama recentior tradit, « a Cinyra sacratum « templum, deamque ipsam conceptam mari, huc « appulsam. Sed scientiam artemque haruspicum « accitam, et Cilicem Thamiram intulisse. Atque ita « pactum, ut familiæ utriusque posteri cærimoniis « præsiderent. » Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere : tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum : precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana : continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo, exsurgens : et ratio in obscuro.

IV. Titus, spectata opulentia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati adfingit, « de navigatione » primum consuluit. Postquam « pandi viam, et mare pros« perum » accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, ubi læta et congruentia exta, magnis-

que consultis annuere deam videt, pauca in præsens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua; duro magis et arduo opere, ob ingenium montis, et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace: sed æmulatio, et proximi exercitus gloria repulerat segnitiam: quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, et inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

V. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, et opes, et cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermoni, disposito provisuque civilium re-

rum peritus : egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere : primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat : natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adsolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syria Judæaque Cæsares, quam inspecti. Nulla seditio legionum : tantum adversus Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax : dein fides erga Galbam. Mox, ut

« Othonem ac Vitellium scelestis armis res roma-
« nas raptum ire, » vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, et vires suas circumspicere. Septem legiones statim, et cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque : inde continua Ægyptus, duæque legiones : hinc Cappadocia Pontusque, et quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, et ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, et pecuniæ opulentæ : quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. NON fallebat duces impetus militum. Sed, bellantibus aliis, placuit exspectari bellum : « victores
« victosque numquam solida fide coalescere : nec re-
« ferre Vitellium, an Othonem, superstitem fortuna
« faceret. Rebus secundis etiam egregios duces in-
« solescere : discordiam his, ignaviam, luxuriem :
« et suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria
« periturum. » Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis : optimus quisque amore reipublicæ : multos dulcedo prædarum stimulabat : alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret : vario super exitu ejus rumore; eoque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus. Tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides), adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur : ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgressus est : donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret : inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, et odio præsentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat : datæ e classe Misenensi duæ triremes ad prosequendum, cum

quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent : is in mæstitiam compositus, et « fidem suorum quondam militum » invocans, « ut eum in Syria, aut Ægypto « sisterent » orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, « adloquendos sibi milites, et paratis omnium animis reversuros » firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata : cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis, comaque et torvitate vultus, in Asiam, atque inde Romam pervectum est.

X. In civitate discordi, et, ob crebras principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium Faustum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens, Galbæ principatu, censuerant patres, « ut accusatorum causæ noscerentur. » Id senatusconsultum, varie jactatum, et, prout potens, vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere : traxeratque magnam senatus partem, « ut indefensum

« et inauditum dedi ad exitium » postularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris : « dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen « audiendum » censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio : mox damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat : quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant : nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

XI. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa ; ipsæ modicis intervallis sequebantur : septima, a Galba conscripta ; veteranæ, undecima, ac tertiadecima, et præcipua fama quartadecumani, rebellione Britanniæ compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat : agmen legionum, alæ cohortesque præveniebant. Ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium,

duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani e prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus, famæque dissimilis.

XII. Blandiebatur cœptis fortuna, possessa per mare et naves majore Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa litora, et urbes hostium, urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus;

pleni agri, apertæ domus : occursantes domini juxta conjuges et liberos, securitate pacis, et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

XIII. Inritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium : quippe in acie nihil prædæ : inopes agrestes, et vilia arma : nec capi poterant, pernix genus, et gnari locorum : sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent « ubi « filium occuleret, » uterum ostendens, « latere » respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. « Imminere provinciæ Narbonensi, in verba « Vitellii adactæ, classem Othonis, » Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam,

cum Julio Classico, præfecto, misit: e quibus pars in colonia Forojuliensi retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, et lecti e cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pannonii nondum sub signis. Nec mora prœlio: sed acie ita instructa, ut pars classicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis, et pugnæ parata, conversa et minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites, strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, invecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu re-

rum socordius agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, sidente paullatim metu, occupato juxta colle defensi, mox inrupere. Atrox ibi cædes, et Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum, interioris Liguriæ, revertere.

XVI. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli, nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiamsi provenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: et contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara, et alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii ju-

ravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant : « insulam esse quam incolerent, » et « longe Germaniam, viresque legionum : direptos « vastatosque classe, etiam quos cohortes alæque « protegerent. » Et aversi repente animi; nec tamen aperta vi : aptum tempus insidiis legere. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops, balineis interficitur : trucidati et comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et præmissæ a Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici, inter Placentiam Ticinumque : quo

successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse : quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut « adesse omnem Cæ« cinæ exercitum » trepidi ac falsi nuntiarent.

XVIII. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Cæcinam, et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, et belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque, qui « proditionem, et accitum Cæcinam » clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

XIX. Postquam in conspectu Padus, et nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare « credulitatem suam, metum ac « discrimen » ostendere, « si cum exercitu Cæcina, « patentibus campis, tam paucas cohortes circum« fudisset. » Jamque totis castris modesti sermones,

et, inserentibus se centurionibus tribunisque, laudare « providentiam ducis, quod coloniam, virium « et opum validam, robur ac sedem bello legisset. » Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret.

XX. At Cæcina, velut relicta post Alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia et coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, insignis equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur. Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus jactatæ

sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies, impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces, et glandes, ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret: quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant. Ceterum, multo suorum cruore, pulsus Cæcina; et nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos, cratesque, et vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis obruendisque hostibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, et diversæ exhortationes, hinc « legionum et Germanici exercitus robur », in-

de « urbanæ militiæ , et prætoriarum cohortium « decus attollentium. » Illi, « ut segnem ac desidem, « et circo ac theatris corruptum militem ; » hi, « peregrinum et externum » increpabant : simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesque, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur.

XXII. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere ; neglecta aut ævo fluxa cominus adgredi : ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis et cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt : pars subeuntium obruti : pars confixi, et exsangues, aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adsideret, trajecto rursus Pado, Cre-

monam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, et Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, et Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

XXIII. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, et quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium, et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bebriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam romanis cladibus notus, infaustusque. Iisdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremona, prospere pugnatum: namque promptus animi Martius, transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam prœlii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quæ-

cumque facta prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, et Suetonium Paullinum, et Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, et inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paullini et Celsi ductu, res egregiæ gestæ.

XXIV. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, et senescens exercitus sui fama: pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prœlia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit: equites « procedere longius » jussi, « et inritato prœlio sponte refugi, « festinationem sequentium elicere, donec insidiæ

« coorirentur. » Proditum id Othonianis ducibus : et curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumpsere. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, et quingenti equites in sinistro locantur : aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, altis ordinibus obtinuere : dextra fronte prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, et quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur : nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim a Suetonio Paullino pediti datum : cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent, « compleri fossas, aperiri campum, pandi « aciem » jubebat ; « satis cito incipi victoriam, ubi « provisum foret ne vincerentur. » Ea cunctatione, spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica silva ad-

hærebat, unde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecere : vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit : protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant : nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat : quæ res in prœlio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Julius Gratus, « tamquam fratri apud Othonem « militanti proditionem ageret : » cum fratrem ejus Julium Frontonem, tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut « deleri cum universo exercitu Cæcinam « potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinis« set, » utrisque in partibus percrebuerit. « Timuisse « se » Paullinus ferebat, « tantum insuper laboris « atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e cas« tris, fessos adgrederetur, et perculsis nullum re« tro subsidium foret : » apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit;

nec solum apud Cæcinam, qui « culpam in militem » conferebat, « seditioni magis quam prœlio para- « tum; » Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat), posito hostium contemptu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et æqualius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant, ut cujusque legionis tentoria accessissent, « coerci- « tos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, « atque omnem belli fortunam in ipsorum manu « sitam, » jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci : corrupta jurgiis aut rixis disciplina : ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

XXVIII. Igitur nuntio adlato, « pulsam Treve- « rorum alam Tungrosque a classe Othonis, et Nar- « bonensem Galliam circumiri; » simul cura socios tuendi, et militari astu, cohortes turbidas, ac, si una forent, prævalidas, dispergendi, partem Batavorum « ire in subsidium » jubet. Quod ubi au-

ditum, vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones, « orbari se fortissimorum virorum auxilio :
« veteres illos et tot bellorum victores, postquam
« in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci : si
« provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes
« illuc sequerentur : sin victoriæ sanitas, sustenta-
« culum, columen in Italia verteretur, non abrum-
« pendos, ut corpori, validissimos artus. »

XXIX. Hæc ferociter jactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. « Spolia Galliarum, et Viennensium au-
« rum, et pretia laborum suorum occultare » clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur : nam Valens, servili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus castrorum, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti : et id ipsum, quod nemo regeret, paventes; silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis et flens, et præter spem incolumis Valens processit, gaudium, mise-

ratio, favor: versi in lætitiam (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque, circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit; gnarus civilibus bellis plus militibus, quam ducibus, licere.

XXX. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, et prope renovata seditio, « tamquam fraude et cunctationibus Va« lentis prœlio defuissent. » Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: « expo« sitos se tanto pauciores integris hostium viribus» querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, et quondam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, « ut fœdum et macu« losum: » ille, « ut vanum ac tumidum, » inridebant.

Sed condito odio, eamdem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.

XXXI. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre et gula sibi ipsi hostis; Otho, luxu, sævitia, audacia, reipublicæ exitiosior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit; « trahi bellum, an fortunam experiri « placeret. » Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; « festinationem hostibus, moram ipsis utilem » disseruit.

XXXII. « Exercitum Vitellii universum adve-
« nisse, nec multum virium a tergo, quoniam Gal-
« liæ tumeant, et deserere Rheni ripam, inrup-
« turis tam infestis nationibus, non conducat:
« Britannicum militem hoste et mari distineri: His-

« panias armis non ita redundare : provinciam « Narbonensem incursu classis et adverso prœlio « contremuisse : clausam Alpibus, et nullo maris « subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso « transitu exercitus vastam : non frumentum us- « quam exercitui : nec exercitum sine copiis retineri « posse. Jam Germanos, quod genus militum apud « hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, « fluxis corporibus, mutationem soli cælique haud « toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia « et moras evanuisse. Contra, ipsis omnia opulenta, « et fida : Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orien- « tem, cum integris exercitibus ; Italiam, et caput re- « rum urbem ; senatumque et populum, numquam « obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur : pu- « blicas privatasque opes, et immensam pecuniam, « inter civiles discordias ferro validiorem : corpora « militum aut Italiæ sueta, aut æstibus. Objacere « flumen Padum, tutas viris murisque urbes ; e « quibus nullam hosti cessuram, Placentiæ defen- « sione exploratum. Proinde duceret bellum : pau- « cis diebus quartamdecimam legionem, magna « ipsam fama, cum Mœsiacis copiis adfore : tum « rursus deliberaturum, et, si prœlium placuisset, « auctis viribus certaturos. »

XXXIII. Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus : « idem placere Annio Gallo , » paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum : frater ejus Titianus, et præfectus prætorii Proculus, imperitia properantes, « fortunam, « et deos, et numen Othonis adesse consiliis, ad- « fore conatibus, » testabantur : neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, « interesse pugnæ Im- « peratorem, an seponi melius foret, » dubitavere. Paullino et Celso jam non adversantibus, ne principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, « ut Brixellum « concederet, ac dubiis prœliorum exemptus, sum- « mæ rerum et imperii se ipsum reservaret. » Is primus dies Othonianas partes adflixit : namque et cum ipso prætoriarum cohortium, et speculatorum, equitumque, valida manus discessit; et remanentium fractus animus : quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; et exploratores cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti

intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis super ancoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, et in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

XXXV. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus

mergere : quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

XXXVI. Et prœlium quidem, abruptis quæ supererant navibus, fuga diremptum : Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat ; læto milite ad mutationem ducum, et ducibus, ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, « pa« vore belli, seu fastidio utriusque principis, quo« rum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama « noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito « certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel « senatui permitterent legere Imperatorem. Atque « eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, « præcipue Paullinum ; quod vetustissimus consu« larium, et militia clarus, gloriam nomenque Bri« tannicis expeditionibus meruisset. » Ego ut conces-

serim, apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum et innocentem principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

XXXVIII. Vetus, ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur: sed ubi subacto orbe, et æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, et in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legio-

nes; nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum, præfectum. Celsus et Paullinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur: tribuni centurionesque ambigui, quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen jussa ducum interpretari, quam exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni, et tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adesset, poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

XL. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum pro-

fecti, confluentes Padi et Adduæ fluminum, sedecim inde millium spatio distantes, petebant. Celso et Paullino abnuentibus, « militem itinere fessum, « sarcinis gravem, objicere hosti, non admissuro, « quominus expeditus, et vix quatuor millia pas-« suum progressus, aut incompositos in agmine, « aut dispersos, et vallum molientes adgredere-« tur. » Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita « ducum segnitia, rem in discrimen « mitti » jubebat; æger mora, et spei impatiens.

XLI. Eadem die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cum præcipites exploratores adesse hostem nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo : eoque incertum fuit, insidias, an proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint. Cæcina, dimissis tribunis, revectus in castra, datum, jussu Fabii Valentis, pugnæ signum, et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere : et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis

virtute deterriti sunt : ea strictis mucronibus, redire pulsos, et pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione : etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur : apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula et lixæ, et præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii : incertus undique clamor, adcurrentium, vocitantium : et, ut cuique audacia, vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui « descivisse a Vitellio exercitum » ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere : et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero præstantior. Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, prœlium tamen acriter sumpsere : et per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ

facies: cominus, eminusque, catervis et cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, et novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, et impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. Ita victores latus hostium invecti.

XLIV. Et media acie perrupta, fugere passim

Othoniani, Bebriacum petentes. Immensum id spatium : obstructæ strage corporum viæ : quo plus cædis fuit : neque enim civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, et Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere. Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur : non probris, non manibus abstinent : « desertorem proditoremque » increpant ; nullo proprio crimine ejus, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum et Celsum nox juvit, dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, « ne super « cladem adversæ pugnæ, suismet ipsi cædibus « sævirent : sive finis bello venisset, seu resumere « arma mallent, unicum victis in consensu levamen- « tum. » Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, « non virtute se, sed proditione victum » fremebat. « Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victo- « riam, pulso equite, rapta legionis aquila : super- « esse cum ipso Othone militum quod trans Padum « fuerit : venire Mœsicas legiones : magnam exer- « citus partem Bebriaci remansisse : hos certe non-

« dum victos; et, si ita ferret, honestius in acie « perituros. » His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quam in formidinem, stimulabantur.

XLV. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bebriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum : simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, et tantum ad prœlium egressis, munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paullisper retenti : ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes et præmia in ambiguo; certa funera et luctus. Nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidii legati corpus honore solito crematur. Paucos necessarii ipsorum sepelivere : ceterum vulgus super humum relictum.

XLVI. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, et consilii certus: mœsta primum fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem Imperatoris: « bonum habere animum » jubebant: « superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema « passuros, ausurosque: » neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare genua; promtissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, « ne fidissimum exercitum, ne op- « time meritos milites desereret: majore animo « tolerari adversa, quam relinqui. Fortes et stre- « nuos, etiam contra fortunam, insistere spei; « timidos et ignavos ad desperationem formidine « properare. » Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi e Mœsia, « eamdem obstinationem adventantis « exercitus, legiones Aquileiam ingressas, » nuntiabant: ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, et victoribus.

XLVII. Ipse aversus a consiliis belli, « Hunc, » inquit, « animum, hanc virtutem vestram ultra

« periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pre-
« tium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere
« placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invi-
« cem sumus, ego ac fortuna : nec tempus compu-
« taveritis : difficilius est temperare felicitati, qua
« te non putes diu usurum. Civile bellum a Vi-
« tellio cœpit : et ut de principatu certaremus ar-
« mis, initium illic fuit : ne plusquam semel certe-
« mus, penes me exemplum erit : hinc Othonem
« posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, con-
« juge, liberis : mihi non ultione, neque solatiis
« opus est. Alii diutius imperium tenuerint; nemo
« tam fortiter reliquerit. An ego tantum romanæ
« pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, et
« reipublicæ eripi patiar? Eat hic mecum animus,
« tamquam perituri pro me fueritis; sed este su-
« perstites : nec diu moremur, ego incolumitatem
« vestram, vos constantiam meam. Plura de extre-
« mis loqui, pars ignaviæ est : præcipuum desti-
« nationis meæ documentum habete, quod de ne-
« mine queror; nam incusare deos, vel homines,
« ejus est, qui vivere velit. »

XLVIII. Talia locutus, ut cuique ætas aut di-
gnitas, comiter appellatos, « irent propere, neu re-
« manendo iram victoris asperarent; » juvenes

auctoritate, senes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. « Dari naves ac vehicula » abeuntibus jubet: libellos epistolasque, studio erga se, aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima juventa, trepidum et mœrentem, ultro solatus est, laudando « pietatem » ejus, castigando « formidinem: » « an « Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolu- « mi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam red- « deret? mereri se festinato exitu clementiam vic- « toris. Non enim ultima desperatione, sed poscente « prœlium exercitu, remisisse reipublicæ novissi- « mum casum. Satis sibi nominis, satis posteris « suis nobilitatis quæsitum: post Julios, Claudios, « Servios, se primum in familiam novam imperium « intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, « neu patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisce- « retur umquam, aut nimium meminisset. »

XLIX. Post quæ, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, supremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrocissima in Verginium

vi, quem clausa domo obsidebant : increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit : tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit : et explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit : ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, et Plotius Firmus, prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum : ambitiosis id precibus petierat, « ne amputaretur caput, ludibrio futurum. » Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus et lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere se; non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris, et caritate principis : ac postea, promiscue Bebriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, et mansurum.

L. Hunc vitæ finem habuit septimo et tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius : maternum genus impar, nec tamen indecorum : pueritia ac juventa, qualem monstravimus : duobus facinoribus, altero flagitio-

sissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. « Die, quo « Bebriaci certabatur, avem inusitata specie, apud « Regium Lepidum celebri vico consedisse, » incolæ memorant; « nec deinde cœtu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, do- « nec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex « oculis; et tempora reputantibus, initium finem- « que miraculi cum Othonis exitu competisse. »

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coerceret. Ad Verginium versi, modo « ut reciperet imperium, » nunc « ut « legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur, » minitantes orabant. Verginius per aversam domus partem furtim degressus, inrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverso de prœ-

lio allatum : sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius : conviciis postremo ac probris causam et initium cædis quærebant : cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur : ita trepidi et utrimque anxii coeunt; nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, « arma et pecuniam » offerendo, appellabatque « Patres conscriptos » intempestivo honore.

LIII. NOTABILE inde jurgium fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, « ut ambigua disserentem, » invasit. Nec ceteri sententias aperiebant : sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, et in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus conciliaturi : simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisis per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus « causam digressus, habere se

« suprema ejus mandata » respondit : « ipsum vi-
« ventem quidem relictum, sed sola posteritatis
« cura, et abruptis vitæ blandimentis. » Hinc admiratio, et plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater ejus, L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans, « superventu quartædecimæ
« legionis, junctis a Brixello viribus, cæsos victo-
« res, versam partium fortunam. » Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent. Et Cœnus quidem rapide in urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie, discessum Mutina, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere : donec missæ a Fabio Valente epistolæ demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

LV. At Romæ nihil trepidationis : Cereales ludi ex more spectabantur. Ut « cessisse vita Othonem,
« et a Flavio Sabino, præfecto urbis, quod erat in

« urbe militum sacramento Vitellii adactum, » certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur. Additæ « erga Germanicos exercitus laudes, « gratesque: » et missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ, ad consules scriptæ haud immoderate: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripsisset.

LVI. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello adflictabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos specie militum interficerent: ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiis ducibus, et prohibere non ausis: minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum

equitumque, vis, damnaque, et injuriæ, ægre tolerabantur.

LVII. Interim Vitellius, victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa : ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit : et paucorum dierum iter progressus, « prosperas apud Bebriacum « res, ac morte Othonis concidisse bellum » accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, « ut libertum suum, « Asiaticum, equestri dignitate donaret, » inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur : honoravitque Asiaticum anulis, fœdum mancipium, et malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus, « accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, » nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat : novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per

latrocinia et raptus apta bello manus. Cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ, angusto freto diremptæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; et « decimam legionem propin« quare litori, » ut transmissurus, jussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, « spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne « regis, et Jubæ nomen usurpare. »

LIX. Ita mutatis animis, Asinius Pollio, alæ præfectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus litori, trucidatur: uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. « Exercitum itinere terrestri » pergere jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere inlustri, largus animo, et par opibus, circumdaret principis ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius

vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox « universum exercitum occurrere « infanti filio » jubet : perlatumque, et paludamento opertum, sinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus : nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

LX. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum : unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit : donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant : « spatium longi ante prœlium itineris, fa- « tigationem Othonianorum, permixtum vehiculis « agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ » adsignantes : et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur : sed creditum fama, objectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, « quod

« eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio « Celsi voluisset : » restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici, innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunæ, et provocare arma romana, simulatione numinum ausus est. Jamque « adser- « tor Galliarum, et deus » (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, spectante Vitellio, interfectus est.

LXII. Nec ultra in defectores, aut bona cujusquam, sævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda et inexplebilis libido : ex urbe atque Italia irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus : exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum : vas-

tabantur ipsæ civitates : degenerabat a labore ac virtute miles, adsuetudine voluptatum, et contemtu ducis. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Cæsaris* non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum severe, « ne equites romani « ludo et arena polluerentur. » Priores id principes pecunia, et sæpius vi, perpulerant : ac pleraque municipia, et coloniæ, æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio inlicere.

LXIII. Sed Vitellius, adventu fratris, et inrepentibus dominationis magistris, superbior et atrocior, occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat. Id ei Plancius Varus, prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum urbis, objecit, « tamquam rupta custodia, « ducem se victis partibus ostentasset : » addidit « tentatam cohortem, quæ Ostiæ ageret : » nec ullis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, seram veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit ne « periculo principis famam clementiæ ad-

« fectaret. » Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, « vocatum per epistolas, vitata « Flaminiæ viæ celebritate, devertere Interamnium, « atque ibi interfici » jussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta tristibus: et pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, « non Germanicum a se, sed « Vitellium genitum. » Nec ullis postea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus suæ tantum adversa sensit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania; lætitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius, et petitum se criminationibus guarus. Hilarius, Cæsaris libertus, detulerat, « tamquam audito Vitel-

« lii et Othonis principatu, propriam ipse poten-« tiam, et possessionem Hispaniarum tentasset : « eoque diplomatibus nullum principem præscrip-« sisset. » Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet. Cluvius comitatui principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii : eum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos : profugerat Britannia, ob iracundiam militum : missus est in locum ejus, Vettius Bolanus e præsentibus.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus : sparsæ per Italiam, et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur : præcipua quartadecimanorum ferocia, qui « se victos » abnuebant : « quippe Bebriacensi acie, vexillariis « tantum pulsis, vires legionis non adfuisse. » Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam : nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quem-

dam Batavus, ut fraudatorem, insectatur, legionarius, ut hospitem, tuetur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere: et prœlium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, et metum Batavis fecissent: « quos » Vitellius « agmini suo jungi, » ut fidos; « legionem, Graiis « Alpibus traductam, eo flexu itineris ire » jubet, « quo Viennam vitarent: » namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi; et legio in Britanniam transvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat: separati primum, deinde, addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: undecima ac septima suis hibernis redditæ: ter-

tiadecimani struere amphitheatra jussi : nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant : numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent : perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinæ et castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit alius tumultus : pulvis procul, et arma aspiciebantur : conclamatum repente « quartamdecimam legionem, « verso itinere, ad prœlium venire : » sed erant agminis coactores : agniti, dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut « percus-

« sor Vitellii » insimulatur : et ruebat ad convivium miles, « mortem Verginii » exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit : ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, et quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestavit : manebat admiratio viri, et fama ; sed oderant, ut fastiditi.

LXIX. Postero die, Vitellius, senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro « pietatem militum » collaudavit : frementibus auxiliis, « tantum impunitatis atque ar-« rogantiæ legionariis accessisse. » Cohortes Batavo-« rum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ ; principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione, inter inania belli adsumptus. Ceterum, ut largitionibus adfectæ jam imperii opes sufficerent, « amputari legionum auxiliorumque numeros » jubet, vetitis supplementis : et promiscuæ missiones offerebantur : exitiabile id reipublicæ, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant : et vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam, et instituta

majorum, apud quos virtute, quam pecunia, res romana melius stetit.

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, et spectato munere Cæcinæ, insistere Bebriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox spectaculum: intra quadragesimum pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus, dira vastitas: nec minus inhumana pars viæ, quam Cremonenses lauru rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem: quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Cæcina, monstrabantque pugnæ locos: » hinc erupisse legionum agmen, hinc equi« tes coortos: inde circumfusas auxiliorum manus.» Jam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia sors rerum, lacrymæque et misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit: læ-

tus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci.

LXXI. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus, et cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu, et saginæ mancipatus emptusque. Ut Valenti et Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coarctati aliorum consulatus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, et injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi, ut adversus Neronem ausus, et Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, « Scribonianum se Camerinum » ferens, « Neronianorum temporum metu in Istria occulta-

« tum, quod illic clientelæ et agri veterum Cras-
« sorum, ac nominis favor manebat. » Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adsumpto, vulgus credulum, et quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque « quis-
« nam mortalium esset, » postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumtum de eo supplicium in servilem modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Judæaque, « adactum in verba
« ejus Orientem » nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque, procul vel juxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior: præfectus Ægypti, Alexander,

consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat : ceteræ Illyrici legiones secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, irridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus, modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat : « Quis ille dies foret, quo sexaginta ætatis annos, et duos filios juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus regressum : et, prout velint, plus minusve sumi ex fortuna : imperium cupientibus, nihil medium inter summa et præcipitia. »

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari : « Suas legiones, civili bello inexpertas; Vitellii, victrices : et apud victos, plus querimoniarum, quam virium : fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque, præsenti facinore paratum ex diverso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum : sic percussorem ejus Volaginium, e gregario ad summa militiæ provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari. »

LXXVI. His pavoribus nutantem, et alii legati amicique firmabant, et Mucianus post multos secretosque sermones, jam et coram ita locutus : « Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, « æstimare debent, an, quod inchoatur, reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, « aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, « considerandus est, adjiciatne consilio periculum « suum : et, si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad « imperium voco, tam salutare reipublicæ, quam « tibi magnificum. Juxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris : a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii « senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, « vel Neronis, fundatam longo imperio domum, « exsurgimus : cessisti etiam Galbæ imaginibus. « Torpere ultra, et polluendam perdendamque rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, « etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus « esset. Abiit jam, et transvectum est tempus, quo « posses videri concupisse : confugiendum est ad « imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splen-

« didior origine, quam nos sumus, fateor : sed et
« Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat.
« Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur.
« Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse
« Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla mi-
« litari fama, Galbæ odio provectus. Ne Othonem
« quidem, ducis arte, aut exercitus vi, sed præpro-
« pera ipsius desperatione victum, jam desiderabi-
« lem et magnum principem fecit. Cum interim
« spargit legiones, exarmat cohortes, nova quoti-
« die bello semina ministrat : si quid ardoris ac fe-
« rociæ miles habuit, popinis, et comessationibus,
« et principis imitatione, deteritur. Tibi e Judæa
« et Syria et Ægypto novem legiones integræ, nulla
« acie exhaustæ, non discordia corruptæ : sed fir-
« matus usu miles, et belli domitor externi. Clas-
« sium, alarum, cohortium robora ; et fidissimi
« reges ; et tua ante omnes experientia. »

LXXVII. « Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne
« post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne ta-
« men Mucianum socium spreveris, quia æmulum
« non experiris : me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ
« domui triumphale nomen, duo juvenes, capax
« jam imperii alter, et primis militiæ annis apud
« Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum

« fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adop-
« taturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter
« nos non idem prosperarum adversarumque rerum
« ordo erit. Nam si vincimus, honorem, quem de-
« deris, habebo : discrimen ac pericula ex æquo pa-
« tiemur : immo, ut melius est, tu hos exercitus
« rege; mihi bellum, et prœliorum incerta trade.
« Acriore hodie disciplina victi, quam victores
« agunt : hos ira, odium, ultionis cupiditas ad vir-
« tutem accendit : illi per fastidium et contumaciam
« hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumes-
« centia victricium partium vulnera bellum ipsum.
« Nec mihi major in tua vigilantia, parcimonia,
« sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore,
« inscitia, sævitia. Sed et meliorem in bello causam,
« quam in pace habemus : nam qui deliberant, de-
« sciverunt. »

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri auden-
tius circumsistere, « responsa vatum, et siderum
« motus » referre. Nec erat intactus tali superstitio-
ne, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quem-
dam, mathematicum, rectorem et præscium palam
habuerit. Recursabant animo vetera omina : cu-
pressus arbor in agris ejus, conspicua altitudi-
ne, repente prociderat; ac postera die, eodem

vestigio resurgens, procera et latior virebat; grande id, prosperumque, consensu haruspicum: et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia, et consulatus, et Judaicæ victoriæ decus, implesse fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec simulacrum deo, aut templum, sic tradidere majores: ara tantum et reverentia. Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, « Quidquid est, » inquit, « Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, « seu prolatare agros, sive ampliare servitia; datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum « hominum. » Has ambages et statim exceperat fama, et tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream; illa Syriæ, hæc Judææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis sacramento ejus legiones adegit. Isque primus prin-

cipatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non parata concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. Dum quæritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox; dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito adsistentes ordine, ut legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum ceteri accurrere, *Cæsarem*, et *Augustum*, et omnia principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primum tantæ multitudinis obfusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, et adfluentia excepit: jamque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes, et in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam græca facundia, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte qua-

dam ostentator. Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus, « statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret: contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, cœlo ac laboribus dura, mutarentur. » Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus, vetustate stipendiorum, nota et familiaria castra, in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Julias Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus, haud spernendis viribus, Antiochus, vetustis opibus ingens, et inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, juravere: sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum: illuc

Mucianus, cum legatis tribunisque, et splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit: et e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus, revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenses, aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus adire, hortari; bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius, quam coercere: vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, et mox summa adeptos: quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ, Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversus Vi-

tellium, pars copiarum, et dux Mucianus, et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque, « ut prætorianos, Vitellio infensos, reciperandæ « militiæ præmio invitarent. »

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, et majora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto Byzantium adigi jusserat: ambiguus consilii, num omissa Mœsia, Dyrrachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque, et Lucaniæ Calabriæque litora, infestis classibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ. Sed nihil æque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: « eos esse belli civi« lis nervos » dictitans Mucianus, non jus aut ve-

rum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat: passim delationes; et locupletissimus quisque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere; ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante: donec, indulgentia fortunæ, et pravis magistris, didicit, ausus que est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quod avidius de republica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

LXXXV. Adcelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuissent: Aquileiam progressæ, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, rapta postremò pecunia, et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium: « posse imputari Vespasiano, quæ apud « Vitellium excusanda erant. » Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas adliciebant Pannonicum exer-

citum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Julianum, septimæ legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, et gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum profugit : nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia tertiadecima legio, ac septima Galbiana, dolorem iramque Bebriacensis pugnæ retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens, et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum mili-

tem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus: prima juventa, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat: idem pro Galba dux coloniæ suæ, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus: pro certis et olim partis, nova, ambigua et ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias literæ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

LXXXVII. Dum hæc, per provincias, a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta. Calonum numerus am-

plior ; procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis : tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque : quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniæ modo, aut municipia, congestu copiarum, sed ipsi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum, vastabantur.

LXXXVIII. Multæ et atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab urbe lapidem : singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat. Et effusa plebes, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula, ut rebantur, urbanitate, quidam spoliavere, abscisis furtim balteis, « an accincti forent » rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus : inermem populum gladiis invasere : cæsus inter alios

pater militis, cum filium comitaretur, deinde agnitus; et vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset. Nec minus sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ, vel occursu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et tribuni præfectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipse Vitellius, a Ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quominus, ut captam, urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta prætexta, et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilæ per frontem; totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines, eques: dein quatuor et triginta cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam præfecti castrorum tribunique, et primi centurionum, candida veste: ceteri, juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phaleræ

torquesque splendebant : decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, *Augustæ* nomine honoravit.

XC. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens; consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat : abnuentique nomen *Augusti*, expressere ut adsumeret, tam frustra, quam recusaverat.

XCI. Apud civitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis quintodecimo Kalendas Augusti edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus : adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit. Quæ, grata sane et popularia,

si a virtutibus proficiscerentur; memoria vitæ prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam « tribunos « plebis in auxilium spretæ potestatis » advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem ejus iracundiam verebantur, « nihil novi accidisse » respondit, « quod duo senatores in republica dissentirent: so- « litum se etiam Thraseæ contradicere. » Inrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset.

XCII. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, a præfectura cohortis, Julium Priscum, tum centurionem: Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello et castris male dissimulata, pravitas amicorum, et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam satis fida potentia,

ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii : cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reversis ab exsilio jura libertorum concessisset : quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitiosos sinus : et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

XCIII. Sed miles, plenis castris, et redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari : per inlecebras urbis, et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo, ne salutis quidem cura : infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, et æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scri-

bebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset : sane adventu ejus partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero prœlio verterat : omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem adsectabatur : unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

XCIV. Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret : sibi quisque militiam sumpsere : quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur : rursus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permissum : nec deerant qui vellent, fessi morbis, et intemperiem cœli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta : convulsum castrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quam electis. Concionante Vitellio, postulantur « ad supplicium Asiaticus, et Flavius, et Rufinus, « duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. » Nec coercebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum, et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, « conferre pro numero « mancipiorum, » ut tributum, jussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere : circum

gladiatorum ferarumque spectaculis opplere : tamquam in summa abundantia, pecuniæ inludere.

XCV. Quin et natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis tota urbe vicatim gladiatoribus, celebravere, ingenti paratu, et ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset : cæsæ publice victimæ crematæque : facem Augustales subdidere : quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit : unum ad potentiam iter, prodigis epulis, et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat; donec successere Mucianus et Marcellus, et magis alii homines, quam alii mores.

XCVI. Prima Vitellio « tertiæ legionis defectio »

nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; et amici adulantes, mollius interpretabantur: « unius legionis eam seditionem; « ceteris exercitibus constare fidem. » In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, « a quibus « falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli « metum » adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. Auxilia tamen e Germania, Britanniaque, et Hispaniis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, numquam satis quieta Britannia; et uterque ambigui: neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares jure, et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepe-

re : simul cetera juventus dabat impigre nomina : quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat : perinde socii de imperio utriusque conjectabant : sed experimentum contra fuit.

XCVIII. Ac primo Valerius Festus, legatus, studia provincialium cum fide juvit : mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, et hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum literis edictisque Vespasiani, per Rhætiam et Gallias, militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur : plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur : Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes, præsidiis insessæ, nuntios retinebant : mare quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

XCIX. Tandem, inruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam et Valentem expediri ad bellum jubet : præmissus Cæcina : Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species : non

vigor corporibus, non ardor animis: lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditato, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, « rata apud « Vespasianum fore pacta transitionis: » simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, « ut impar apud Vitellium, gratiam viresque « apud novum principem pararet. »

C. Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox vexillarii quartædecimæ et sextædecimæ legionum; dein quinta et duoetvicesima secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, et electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, « ut in itinere opperiretur; sic sibi « cum Cæcina convenisse: » qui præsens, eoque validior, « immutatum id consilium » finxit, « ut in-

«gruenti bello tota mole occurreretur.» «Ita adce-«lerare» legiones «Cremonam,» pars «Hostiliam «petere» jussæ: ipse Ravennam devertit, prætexto classem adloquendi: mox Patavii secretum componendæ proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus, post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio præpositus, quod non statim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur: nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. Scriptores temporum, qui, potiente rerum Flavia domo, monumenta hujusce belli composuerunt, «curam pacis et amorem reipublicæ» corruptas in adulationem «causas,» tradidere. Nobis, super insitam levitatem, et prodito Galba, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum Vitellium videtur. Cæcina, legiones adsecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI III.

Deliberantibus Flavianarum partium ducibus, festinationem suadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator. Proxima Cornelii Fusci auctoritas. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum. Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello sedem legunt: moras frustra, aut sero, molientibus Vespasiano ac Muciano. Hostiles Vitellianorum et Flavianorum epistolæ. Seditiones in Flavianorum castris ab Antonio compositæ. Lucilius Bassus et Cæcina Vitellium produnt; et a militibus vinciuntur. Antonius Bebriacum venit: discordes Vitellianos adgreditur. Dubium primo, mox Antonii arte, Flavianis prosperum prœlium. Cremonam pergere volunt Flaviani. Inconsultum eorum ardorem retinet Antonius. Vitelliani Cremonam conveniunt, in prœlium accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani. Atrox pugna; partaque Antonii virtute et consilio victoria. Filius patrem interficit. Cremona obsessa, capta, et incensa. Cæcina, vinculis exsolutus, ad Vespasianum dimittitur. Victæ legiones dispersæ. Interea luxu torpet Vitellius. Is tamen senatum habet. In Cæcinam sententia. Eadem die consulatum init et ejurat Rosius Regulus. Mors Junii Blæsi, L. Vitellii artibus præparata. Blæsi laus. Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res subruit: in Gallias egredi frustra tentat. Flaviani Ita-

liam occupant. Interim Valens, adversa tempestate Stœchadas, Massiliensium insulas, delatus, capitur. Hispaniæ, Galliæ, Britannia, omnia statim ad Flavianorum opes conversa. Turbat tamen in Britannia Venusius; variaque sorte pugnatum. Turbata quoque Germania. Mota et Dacorum gens. Adest opportune Mucianus, et tranquillitas restituta. Aniceti servilia per Pontum arma, brevi oppressa. Vespasianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat. Antonius, post Cremonam superbior, copiarum partem Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit. Inreverentia militis, ob occisum a se fratrem præmium petentis. Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. Antonius superbis ad Vespasianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter et Antonium simultates. Vitellius, stulta dissimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis constantia centurionis. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri jubet : honores largitur : tandem ipse in castra venit. Prodigia. Præcipuum ipse Vitellius ostentum : ignarus militiæ, improvidus consilii, Romam revertit. Puteolanorum in Vespasianum studia. Contra Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, et Tarracinam occupat. L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe et servitiis legitur in urbe exercitus. At paullatim senatores et equites dilabuntur. Flaviani Apenninum transeunt : Petilium Cerialem, illic obvium, et Vitellii

custodias elapsum, inter duces adsumunt. Iidem, pugnæ avidi, oratione Antonii mitigantur. Unum tunc apud Vitellianos perfidiæ certamen. Priscus et Alphenus castra deserunt. Nullo jam proditionis pudore, cæsoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes transit. Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat; nec reluctatur. Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Vespasiani frater: sed invalidus senecta, conditiones pacis cum Vitellio agitat. Vitellius ad fortitudinem exstimulatur. At ignavus, concionem habet; et imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adstiterant, in palatium redire cogitur. Interim Sabinus rempublicam susceperat; aderantque primores senatus, plerique equestris ordinis, miles urbanus et vigiles. Id ægre ferunt Germanicæ cohortes. Leve prœlium Vitellianis prosperum. Capitolium tamen occupat Sabinus. Oppugnatur et incenditur Capitolium. Super eo facinore querela; et Capitolii usque ad Vitellium vices. Sabinus, et Atticus, consul, capti. Domitianus, sollertia liberti occultatus, delitescit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confossus, in Gemonias trahitur. Sabini laus. Atticus, incendisse se Capitolium confessus, aut mentitus, servatur. Tarracina a L. Vitellio obsessa, et capta, jugulatur Julianus. Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama exciti, ad urbem properant. Haud procul urbe equestre prœlium iis adversum. Pro pace tamen aut induciis frustra a Vitellianis missi legati et

12.

virgines Vestales. Flaviani, tripartito agmine, urbi propinquant. Prœlia ante urbem multa et varia, Flavianis sæpius prospera. Vitelliani in urbe congregantur. Recrudescunt prœlia. Fœda lascivientis urbis facies : pugnantes spectante populo, et plaudente. Castra prætoria oppugnata. Vitellius, capta urbe, e pudenda latebra protrahitur; cæsusque, ad Gemonias propellitur. Vita moresque Vitellii. Domitianus consalutatur Cæsar. Hæc gesta paucis mensibus,

C. Fabio Valente, A. Alieno Cæcina coss.
Rosio Regulo cos.
Cn. Cæcilio Simplici, C. Quinctio Attico coss.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

I. MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Pœtovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant : illic agitavere , « placeretne obstrui Pannoniæ Alpes , do-« nec a tergo vires universæ consurgerent; an ire « cominus, et certare pro Italia constantius foret. » Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, « Germanicarum legionum vim famamque » extollebant, « et advenisse mox cum Vitellio Britan-« nici exercitus robora : ipsis nec numerum parem « pulsarum nuper legionum; et quamquam atro-« citer loquerentur , minorem esse apud victos ani-« mum. Sed insessis interim Alpibus, venturum cum « copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano « mare , classes , studia provinciarum, per quas ve-

« lut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora,
« novas vires adfore, et præsentibus nihil peritu-
« rum.

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) « festinationem ipsis utilem, Vitellio « exitiosam » disseruit: « plus socordiæ, quam fi-
« duciæ, accessisse victoribus: neque enim in pro-
« cinctu et castris habitos: per omnia Italiæ muni-
« cipia desides, tantum hospitibus metuendos:
« quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius
« insolitas voluptates hausisse: circo quoque, ac
« theatris, et amœnitate urbis emollitos, aut vale-
« tudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum et
« his robur meditatione belli: nec procul Germa-
« niam, unde vires: Britanniam freto dirimi: jux-
« ta Gallias, Hispaniasque: utrimque viros, equos,
« tributa: ipsamque Italiam, et opes urbis: ac si
« inferre arma ultro velint, duas classes, vacuum-
« que Illyricum mare. Quid tum claustra montium
« profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum?
« unde interim pecuniam, et commeatus? Quin po-
« tius eo ipso uterentur, quod Pannonicæ legiones
« deceptæ magis, quam victæ, resurgere in ultio-
« nem properent: Mœsici exercitus integras vires
« attulerint. Si numerus militum potius, quam le-

« gionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidi-
« num, et profuisse disciplinæ ipsum pudorem.
« Equites vero, ne tum quidem victos; sed quam-
« quam rebus adversis, disjectam Vitellii aciem.
« Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere
« hostem. Nunc sedecim alarum conjuncta signa,
« pulsu sonituque, et nube ipsa operient ac super-
« fundent oblitos prœliorum equites equosque. Nisi
« quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero.
« Vos, quibus fortuna in integro est, legiones con-
« tinete; mihi expeditæ cohortes sufficient. Jam
« reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis:
« juvabit sequi, et vestigiis vincentis insistere.

III. Hæc et talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus, et ceteri, « unum virum ducemque » spreta « alio-« rum segnitia, » laudibus ferrent. Hanc suî famam ea statim concione commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur; eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

IV. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus, natura ac senecta cunctatior, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset: idemque, quod, cœptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, et discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco; non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen, surgentibus cum maxime partibus, honesta specie prætenderetur.

V. Ceterum, ut transmittere in Italiam impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, « cum « exercitu Mœsico celeraret. » Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti; « plebem » quoque, « et vim equitum, » qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus,

reges Suevorum, quîs vetus obsequium erga Romanos; et gens fidei commissæ patientior : posita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus : nec his, aut illis, prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

VI. Antonio, vexillarios e cohortibus, et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et dux Corbulo, et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem, « secretis apud Neronem sermonibus, » ferebatur « Corbulonis virtutes criminatus. » Unde infami gratia primum pilum adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupata Aquileia, in proxima quæque, et Opitergii et Altini lætis animis accipiuntur : relictum Altini præsidium, adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus audita : inde Patavium et Ateste partibus adjunxere : illic cognitum, « tres Vitellianas cohortes, et alam, « cui Scribonianæ nomen, ad Forum Allieni, ponte « juncto, consedisse. » Placuit occasio invadendi

incuriosos; nam id quoque nuntiabatur: luce prima, inermos plerosque oppressere. Prædictum, «ut, «paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam «fidem cogerent:» et fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

VII. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila, legato, Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem sumpti: et Minucius Justus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia adductius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam «Galbæ imagines, discordia temporum sub- «versas, in omnibus municipiis recoli» jussit Antonius: decorum pro causa ratus, si placere Galbæ principatus, et partes revirescere crederentur.

VIII. Quæsitum inde «quæ sedes bello legere- «tur?» Verona potior visa, patentibus circum cam- «pis ad pugnam equestrem,» qua prævalebant: «simul coloniam copiis validam, auferre Vitellio, «in rem famamque» videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicæ

municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus « illic Cæcinam genitum, et patriam « hostium duci ereptam. » In Veronensibus pretium fuit; exemplo opibusque, partes juvere. Et interjectus exercitus Rhætiam Juliasque Alpes, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat: quæ ignara Vespasiano, aut vetita: quippe « Aquileiæ sisti bellum, exspectarique Mucianum » jubebat; adjiciebatque imperio consilium, « quando « Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad « deditionem subigi. » Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, « incruentam et sine luctu vic« toriam, » et alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res adferebantur.

IX. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis, castra permuniit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus

duæ legiones, nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuere, aut retro actæ, deserta Italia, turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit: legioni tribunus Vipstanius Messala præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant), misit epistolas Cæcina, « temeritatem victa arma tractantium » incusans: simul « virtus Germanici exercitus » laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpsere; facta tribunis centurionibusque « retinendi, quæ « Vitellius indulsisset, » spe: atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisse Cæcina, velut offendere Vespasianum ti-

mens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma, et, ut proditionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: « propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem « donativi » clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret: fremitu et clamore ceteros aspernantur: uni Antonio apertæ militum aures: namque et facundia aderat, mulcendique vulgum artes, et auctoritas. Ubi crudescere seditio, et a conviciis ac probris, ad tela et manus transibant, « injici catenas Flaviano » jubet. Sensit ludibrium

miles, disjectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, « aut militum se manibus, aut suis moriturum » obtestans : ut quemque notum, et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens : mox conversus ad signa et bellorum deos « hostium potius exercitibus illum « furorem, illam discordiam injicerent, » orabat ; donec fatisceret seditio, et, extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani literis, discrimini exemptus est.

XI. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœsici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessæ, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis et petulantiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsicæ legiones, « adjutam a se « Pannonicorum ultionem, » referentes ; et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt : nec tam Primus, Apo-

nianus, et Messala (quamquam omni modo nisi) eripuere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis et potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, et obversis militum studiis: nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur.

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, et paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet: classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere adcucurrit. Bassus, honorata custodia, li-

burnicis navibus Atriam pervectus, a præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi, Cæsaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, et paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum adfectans, in principia vocat. Ibi « Vespasiani virtutem, « viresque partium » extollit: « transfugisse classem; « in arcto commeatum: adversas Gallias Hispanias- « que: nihil in urbe fidum: » atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit: simul Vitellii imagines dereptæ, et missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies aspexit; vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: « Huc cecidisse Germanici exer- « citus gloriam, ut sine prœlio, sine vulnere, vinc- « tas manus, et capta traderent arma? Quas enim « ex diverso legiones? Nempe victas, et abesse uni- « cum Othoniani exercitus robur, primanos, quar- « tadecimanosque: quos tamen iisdem illis campis « fuderint straverintque, ut tot armatorum millia,

« velut grex venalium, exsuli Antonio donum da-
« rentur. Octo nimirum legiones unius classis ac-
« cessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum, post-
« quam domos, hortos, opes, principi abstulerint,
« etiam militibus principem auferre, licet integros
« incruentosque, Flavianis quoque partibus viles.
« Quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut
« adversa? »

XIV. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, et Cassium Longum, præfectum castrorum, duces deligunt: forte oblatos trium liburnicarum milites, ignaros et insontes trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ et unietvicesimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obseq um, et junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab urbe, adcelera-

turumque, cognita Cæcinæ proditione, conjectabat : et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur : et ex Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona castris, Bebriacum venit : postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili præda miles imbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco progressus, quo licentius popularentur : exploratores (ut mos est) longius curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, « adventare hostes, prægredi paucos, mo« tum fremitumque late audiri, » nuntiavit. Dum Antonius, « quidnam agendum, » consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modica cæde; nam plurium adcursu, versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat : nec sponte Antonii properatum, et fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, « ut magno

« animo capesserent pugnam, » diductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. Jussæ armari legiones : datum per agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa præda , prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem : pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu, et angustiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit : occursare paventibus ; retinere cedentes : ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis : eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret : mox raptum vexillum in hostem vertit : quo pudore, haud plures, quam centum equites, restitere. Juvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, et præcipitibus ripis, fugam impediebat : ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos : atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, cape-

re, arma, equosque abripere : et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prœlio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnando fessum : forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat : et Vipstanius Messala, tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus adsequitur, quos militiæ gloria legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum dabant.

XIX. Nec Antonius ultra instituit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. Inumbrante vespera, universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super, et recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum

foret, « pergere Cremonam, et victos in deditionem « accipere, aut expugnare » deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque : « Posse colo-« niam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per « tenebras inrumpentibus, et majorem rapiendi li-« centiam : quod si lucem opperiantur, jam pacem, « jam preces, et pro labore ac vulneribus, clemen-« tiam et gloriam, inania, laturos : sed opes Cremo-« nensium, in sinu præfectorum legatorumque fore. « Expugnatæ urbis prædam, ad militem; deditæ, « ad duces pertinere. » Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. Tum Antonius, inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat : « Non se « decus neque pretium eripere tam bene meritis » adfirmabat; « sed divisa inter exercitum ducesque « munia : militibus pugnandi cupidinem convenire; « duces providendo, consultando, cunctatione sæ-« pius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili « portione, armis ac manu victoriam juverit; ra-« tione et consilio, propriis ducis artibus, profutu-« rum. Neque enim ambigua esse, quæ occurrant; « noctem, et ignotæ situm urbis, intus hostes, et « cuncta insidiis opportuna : non, si pateant por-

« tæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An op-
« pugnationem inchoaturos, adempto omni pro-
« spectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium?
« tormentisne et telis, an operibus et vineis adgre-
« dienda urbs foret? » Mox conversus ad singulos,
« num secures, dolabras, et cetera expugnandis
« urbibus, secum adtulissent? » rogitabat. Et cum
abnuerent, « Gladiisne, » inquit, « et pilis, perfrin-
« gere ac subruere muros ullæ manus possunt? Si
« aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi ne-
« cesse fuerit, ut vulgus improvidum inriti stabi-
« mus, altitudinem turrium, et aliena munimenta
« mirantes? Quin potius mora noctis unius, advec-
« tis tormentis machinisque, vim victoriamque no-
« biscum ferimus? » Simul lixas calonesque, cum
recentissimis equitum, Bebriacum mittit, copias,
ceteraque usui allaturos.

XXI. Id vero ægre tolerante milite, prope seditio-
nem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœ-
nia, vagos ex Cremonensibus corripiunt: quorum
indicio noscitur, « sex Vitellianas legiones, omnem-
« que exercitum, qui Hostiliæ egerat, eo ipso die
« triginta millia passuum emensum, comperta suo-
« rum clade, in prœlium accingi, ac jam adfore. »
Is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit.

Sistere tertiamdecimam legionem in ipso viæ Postumiæ aggere jubet, cui juncta a lævo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, densis arbustis intersepta: hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata. Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, et reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderunt, « quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, et « quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, et vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicesimanosque, et primanos, lævum cornu complesse. » Rapaces atque Italici, omnibus se manipulis mis-

cuerant. Eques, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multa cum hostium strage, et ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis prætorianis: qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo, et arbustis, sine hostium noxa, inlisa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites, præclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent: statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec, adulta

nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo : hinc majores equorum virorumque umbræ, et falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant : Vitelliani, adverso lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, « cur rari sumpsissent arma? » Pannonicas legiones interrogabat. « Illos esse campos, in quibus abolere « labem prioris ignominiæ, ubi reciperare gloriam « possent. » Tum ad Mœsicos conversus, « princi-« pes auctoresque belli » ciebat : « frustra minis et « verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum « oculosque non tolerent. » Hæc ut quosque accesserat : plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens : ut « sub M. Antonio Parthos, sub Cor-« bulone Armenios, nuper Sarmatas » pepulissent. Mox infensus prætorianis : « Vos, » inquit, « nisi vin-« citis, pagani, quis alius Imperator, quæ castra « alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, et « mors victis : nam ignominiam consumpsistis. » Undique clamor, et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

XXV. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, « advenisse Mucianum; exercitus invicem « salutasse: » gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam perculsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivere, impedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipstanio Messala, tradam. Julius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem, et vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur « placatos patris manes, neve se ut parricidam aver« sarentur: publicum id facinus; et unum militem « quotam civilium armorum partem? » Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, et questus, et sævissimi belli exsecratio: nec eo segnius

propinquos, adfines, fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat; eaque munimenta rursus auxerat: quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, et, nullo juxta subsidio, anceps: sin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur: munire castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos, et opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quam moræ patientior: quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate spes: omnisque cædes, et vulnera, et sanguis, aviditate prædæ pensabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, « cingique vallum corona » jussit: primo sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacensi viæ,

tertiani septimanique sumpsere; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, et alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, soluta compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent, multa cum strage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, et velut inritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, a fama vitaque sua, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, et super iteratam testudinem scandentes, prensarent hostium tela brachiaque: integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, et omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum tertiæ septimæque legionum

certamen : et dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superjecta tela testudine laberentur, ipsam postremo balistam in subeuntes propulere : quæ ut ad præsens disjecit obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit : simul juncta turris, ictibus saxorum cessit : qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat : is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce, « capta castra » conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo præcipitantibus, perrupere : completur cæde, quantum inter castra murosque vacui fuit.

XXX. At rursus nova laborum facies; ardua urbis mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiæ, stato in eosdem dies mercatu congregata : quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. « Rapi « ignes » Antonius, » inferrique amœnissimis extra « urbem ædificiis » jubet; si damno rerum suarum

Cremonenses ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, et altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, et facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Jam legiones in testudinem glomerabantur, et alii saxa telaque incutiebant, cum languescere paullatim Vitellianorum animi. Ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors, et ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, « ut causæ « suæ deprecator adsistat: » aspernantem tumentemque lacrymis fatigant. Extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta et infulas pro muris ostentant. Cum Antonius « inhiberi tela » jussisset, signa aquilasque extulere: mœstum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ic-

tus : mox ut præberi ora contumeliis, et, posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bebriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores : « superbiam, sævitiamque » (adeo invisa scelera sunt), etiam « perfidiam, » objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur : nec procul cæde aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer : de Cremona in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit : juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur : mox tertiadecimanos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Cæcina gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes; et præbiti in acie Vitellianis cibi; cæsæ quædam feminæ, studio partium ad prœlium progressæ : tempus quoque mercatus, ditem alioquin co-

loniam, majore opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat: is balineas, abluendo cruori, propere petit: excepta vox est, cum teporem incusaret; « statim futurum, ut incalescerent. » Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, « tamquam signum incendendæ Cremonæ dedisset, » quæ jam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum millia inrupere, calonum lixarumque amplior numerus, et in libidinem ac sævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quominus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat: dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egesserant, in vacuas domos, et inania templa, per lasciviam jaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi

interessent, diversæ cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu numine, defensum.

XXXIV. Hic exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI a primordio suî. Condita erat Ti. Sempronio et Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, « ne quis Cremonenses captivos detineret: » irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpere: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora, templaque, munificentia municipum: et Vespasianus hortabatur.

XXXV. Ceterum adsidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos,

sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde et Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Julium Calenum, tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium præsidiis occupati; suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem, paucis post diebus, ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem et marcentem, proditio Lucilii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina adfertur mixtus gaudio dolor, « et descivisse, et ab exercitu vinctum: » plus apud socordem animum lætitia, quam cura valuit. Multa cum exsultatione in urbem revectus, frequenti concione, « pietatem militum » laudibus

cumulat. « P. Sabinum, prætorii præfectum, ob « amicitiam Cæcinæ, vinciri » jubet, substituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox senatum, composita in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ a L. Vitellio factum : dein ceteri, composita indignatione « quod consul rempublicam, « dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus « cumulatus, amicum, prodidisset, » velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla, in oratione cujusquam, erga Flavianos duces obtrectatio : « errorem imprudentiamque exer- « cituum » culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus diem (is enim, in locum Cæcinæ, supererat), magno cum inrisu tribuentis accipientisque, eblandiretur. Pridie Kalendas Novembris Rosius Regulus iniit, ejuravitque. Adnotabant periti, « num- « quam antea, non abrogato magistratu, neque « lege lata, alium suffectum : » nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

XXXVIII. Nota per eos dies Junii Blæsi mors, et famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corpo-

ris morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim, vicino sitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam, « apud Cæ-« cinam Tuscum epulari multos, præcipuum ho-« nore Junium Blæsum » nuntiatur: cetera in majus, « de apparatu, et solutis in lasciviam animis : » nec defuere, qui ipsum Tuscum, et alios, sed criminosius Blæsum incusarent, « quod, ægro principe, « lætos dies ageret. » Ubi asperatum Vitellium, et posse Blæsum perverti, satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infensus Blæso, æmulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum Imperatoris reserat, filium ejus sinu complexus, et genibus accidens: causam confusionis quærenti: « non se proprio metu, « nec suî anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, « preces lacrymasque attulisse. Frustra Vespasia-« num timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot « provinciæ virtute ac fide, tantum denique terra-« rum ac maris immensis spatiis arceat. In urbe ac « sinu cavendum hostem, Junios Antoniosque avos « jactantem, qui se stirpe imperatoria comem ac ma-« gnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium « mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque

« negligens, fovet æmulum, principis labores e con-
« vivio prospectantem. Reddendam pro intempes-
« tiva lætitia mœstam et funebrem noctem, qua
« sciat et sentiat vivere Vitellium, et imperare, et
« si quid fato accidat, filium habere. »

XXXIX. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo : quin et audita est sævissima Vitellii vox, qua « se » (ipsa enim verba referam) « pavisse oculos, spectata inimici morte, » jactavit. Blæso super claritatem natalium, et elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcina, et primoribus partium, jam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens : parum effugerat, ne dignus crederetur.

XL. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, « proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem » pernicibus nuntiis accepit. Et, si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante discrimen pugnæ, adsequi

legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, « ut « cum fidissimis, per occultos tramites, vitata Ra« venna, Hostiliam Cremonamve pergeret. » Aliis placebat, « accitis ex urbe prætoriis cohortibus, « valida manu perrumpere. » Ipse, inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit : mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

XLI. Missis ad Vitellium literis, « auxilium » postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto quidem discrimine, infamia caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur : aderant vis, et pecunia, et ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiamsi fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, et præsentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, et dedecoris securos. Eo metu, et paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit : alam « tueri terga »

jubet : ipse flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonensis eventu, non ignavum, et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciæ egressus, Gallias, et exercitus, et Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

XLII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu, et missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, et qua Picenus ager Adria adluitur : omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano, segnitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monœci depellitur : haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, « ne Galliam Narbonensem temere ingrede« retur » monendo terruit : simul ceterorum fides metu infracta : namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. Concitisque omnibus, qui exauctorati a

Vitellio bellum sponte sumebant, Forojuliensem coloniam, claustra maris, præsidio tuebatur; eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Julii; et honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, et futuræ potentiæ spe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, et aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceterisque remanere, et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, et magis quid vitaret, quam cui fideret, certus, adversa tempestate Stœchadas, Massiliensium insulas, adfertur: ibi eum missæ a Paullino liburnicæ oppressere.

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis, infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni a Claudio præpositus, et bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones

ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

XLV. Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, et romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, et rerum secundarum luxus: spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia civitatis; pro adultero, libido reginæ, et sævitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis præsidia: et cohortes alæque nostræ, variis prœliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venusio, bellum nobis relictum.

XLVI. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia ducum, et seditione legionum. Externa vi, perfidia sociali, prope adflicta romana res. Id bellum, cum causis et eventibus (etenim longius pro-

vectum est), mox memorabimus. Mota et Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto e Mœsia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, accepere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur. Jamque castra legionum exscindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. Adfuit, ut sæpe alias, fortuna populi romani, quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias, et externo bello inligari, pars consilii, pacisque erat.

XLVII. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam classis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens olim, et postquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in spem rapina-

rum egentissimo quoque, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem, vetustam Asiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, subitus inrupit. Cæsa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa: et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

XLVIII. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, spectatæ militiæ, deligeret. Ille incompositum, et prædæ cupidine vagum, hostem adortus, coegit in naves: effectisque raptim liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex mi-

nis armisque supplicem tueri : postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prœlii nuntius in Ægypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.

XLIX. Dum hac totius orbis mutatione, fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat; satisfactum bello ratus, et cetera ex facili : seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque vim sibi ad potentiam struere : utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat : eo suffragio turbidissimus quisque delecti : nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quæ seditiosa, et corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat,

nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat, quam Vespasianum sprevisse.

L. CETERUM propinqua hieme, et humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relicti: sufficere cohortes alæque, et e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia, quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pompeius Silvanus, consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum: is Silvanum, socordem bello, et dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatæ supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod « motas ex urbe prætorias cohortes » audierant, et teneri præsidiis Apenninum rebantur: et ipsos, in regione bello attrita, inopia et seditiosæ militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen est) flagitantium: nec pecuniam, aut

frumentum providerant: et festinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI. CELEBERRIMOS auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proxima acie fratrem professus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum; aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverentur: nec quidquam ultra traditur. Ceterum, et prioribus civium bellis, par scelus inciderat: nam prœlio, quo apud Janiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein, cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

LII. ANTONIO ducibusque partium, « præmitti « equites, omnemque Umbriam explorari» placuit, « si qua Apennini juga clementius adirentur: acciri « aquilas signaque, et quidquid Veronæ militum « foret: Padumque et mare commeatibus com-

« pleri. » Erant inter duces, qui necterent moras : quippe nimius jam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoria anxius, et ni præsens urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, « instandum cœptis », aut rursus « cunctandi utilitates » edisserens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, et Muciano volentia rescripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æstimarentur.

LIII. Ægre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluissent pericula sua : nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, et obsequii insolens : literas ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad Principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione : « Se « Pannonicas legiones in arma egisse : suis stimulis « excitos Mœsiæ duces; sua constantia perruptas « Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germano- « rum Rhætorumque auxilia. Quod discordes, di-

« spersasque Vitellii legiones equestri procella, mox
« peditum vi, per diem noctemque fudisset, id pul-
« cherrimum, et sui operis : casum Cremonæ bello
« imputandum : majore damno, plurium urbium
« excidiis, veteres civium discordias reipublicæ ste-
« tisse. Non se nuntiis, neque epistolis, sed manu
« et armis imperatori suo militare : neque officere
« gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint :
« illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque
« Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias
« Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad
« Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum
« labores, si præmia periculorum soli adsequantur,
« qui periculis non adfuerint. » Nec fefellere ea Mu-
cianum : inde graves simultates ; quas Antonius sim-
plicius, Mucianus callide, eoque implacabilius nu-
triebat.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, re-
media potius malorum, quam mala, differebat.
Quippe confitenti consultantique supererant spes
viresque : cum e contrario læta omnia fingeret, fal-
sis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello si-
lentium : prohibiti per civitatem sermones, eoque
plures : ac, si liceret, vera narraturi, quia vetaban-

tur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo : quos omnes Vitellius secreto percunctatus, interfici jussit. Notabili constantia centurio, Julius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed « mandata imperatoris suumque animum » professus, « ut cuncta viseret, » postulat. Missi, qui locum prœlii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique « vera esse quæ adferret, » atque ultro « corruptum » arguenti ; « Quandoquidem », inquit, « magno do« cumento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, « aut mortis meæ usus, dabo cui credas : » atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam « jussu Vitellii interfectum ; » de fide constantiaque eadem tradidere.

LV. Vitellius, ut e somno excitus, « Julium « Priscum, et Alphenum Varum, cum quatuorde« cim prætoriis cohortibus, et omnibus equitum alis « obsidere Apenninum » jubet. Secuta e classicis le-

gio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil e solito luxu remittens, et diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere: alios immunitatibus juvare: denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salva republica, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, et infidis consiliis obnoxius.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilii; « quis ordo agminis, quæ « cura explorandi, quantus urgendo trahendove

« bello modus, » alios rogitans, et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo tædio castrorum, et audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut aspera, quæ utilia, nec quidquam, nisi jucundum et læsurum acciperet.

LVII. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia: et Apinius Tiro, prætura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulsæ: præcipuo Puteolanorum in Vespa-

sianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius, Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium urbana cohors, et gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, mœnibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam.

LVIII. QUÆ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus et quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum, et clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum, et nihil ultra verba ausurum, falsa specie, « exercitum et legiones » appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus), «vocari tribus» jubet; dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum, et pondus argenti senatoribus indicit. Equites Romani obtulere « operam pecuniasque, » etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio offi-

cii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur : nec deerat ipse, vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, et, quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin et *Cæsarem* se dici voluit, aspernatus antea : sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium, et vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim senatores, equitesque, primo cunctanter; et ubi ipse non aderat; mox contemptim, et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus, quæ non dabantur, remisit.

LIX. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit : erectus Samnis, Pelignusque, et Marsi, æmulatione, quod Campania prævenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus : et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset; quæ Flavianis ducibus non minus sæpe, quam

ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ; eoque inter duces adsumptus est. « Flavio quoque Sabino, ac « Domitiano patuisse effugium, » multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, « locum ac præsidium » monstrantes. Sabinus « inhabilem labori et audaciæ valetu- « dinem » causabatur : Domitiano aderat animus : sed custodes a Vitellio additi, quamquam « se so- « cios fugæ » promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ, signaque legionum adsequerentur : et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum aggestu, florentissimis pone tergum municipiis : simul colloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Ægre id pati miles, et victoriam malle, quam pacem : ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, « esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si delibera-

« rent; acres, si desperassent. Initia bellorum civi-
« lium fortunæ permittenda, victoriam consiliis et
« ratione perfici. Jam Misenensem classem, et pul-
« cherrimam Campaniæ oram descivisse : nec plus
« e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam
« quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Sa-
« tis gloriæ prœlio Cremonensi partum, et exitio
« Cremonæ, nimium invidiæ : ne concupiscerent Ro-
« mam capere potius, quam servare : majora illis
« præmia, et multo maximum decus, si incolumi-
« tatem senatui populoque romano sine sanguine
« quæsissent ».

LXI. His ac talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, « Interamnam proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri. » Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit : plures, abjectis armis, veniam petivere : quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla

apud Vitellianos flagitii pœna; et præmiis defectorum, vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alphenus, desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.

LXII. Iisdem diebus, Fabius Valens Urbini, in custodia, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent nam « pervasisse in Germanias Valentem, et vete- « res illic novosque exercitus ciere » credebant. Visa cæde, in desperationem versi: et Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equestri familia: procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere: ludicro Juvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis, quam probe. Legatus legionis, et fovit Verginium, et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, et aliorum perfidia inlustratus.

LXIII. Abrupta undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subjectos Narniæ cam-

pos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus armatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani : et circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur : « pars Narniæ, pars Interamnæ » subsistere jussi : relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, et adversus contumaciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis « salutem, et pecuniam, et secreta Campa- « niæ » offerre Vitellio, « si, positis armis, seque ac « liberos suos Vespasiano permisisset. » In eumdem modum et Mucianus composuit epistolas : quibus plerumque fidere Vitellius, ac « de numero servo- « rum, electione litorum » loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum, præfectum urbis, secretis sermonibus incitabant, « victoriæ famæque partem capesseret : esse illi pro- « prium militem cohortium urbanarum : nec defu- « turas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortu- « nam partium, et omnia prona victoribus. Ne Anto- « nio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio « cohortes, et mœstis undique nuntiis trepidas : « populi mobilem animum ; et, si se ducem præ-

« buisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano « fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem pa- « rem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati « belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sa- « bino convenire, ut imperium fratri reservaret; « id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberen- « tur. »

LXV. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam « invidia et « æmulatione fortunam fratris moraretur. » Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, « mitem virum « abhorrere a sanguine et cædibus; eoque crebris « cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque « per conditionem armis, agitare. » Sæpe domi congressi, postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur; Vitellii projectus et de-

gener, Sabinus non insultans, et miseranti propior.

LXVI. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et conditiones abnuebant, « discrimen ac dedecus » ostentantes, « et fi-« dem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano « superbiam, ut privatum Vitellium pateretur : ne « victos quidem laturos. Ita periculum ex miseri-« cordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversis-« que satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio « ejus Germanico fore? Nunc pecuniam, et fami-« liam, et beatos Campaniæ sinus promitti : sed ubi « imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non ami-« cis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi « exstincto æmulatu, redituram. Fabium illis Valen-» tem, captivum et casibus dubiis reservatum, præ-« gravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus, et speci-« men partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi « occidendi, licentiam habeant. Non a Cæsare Pom-« peium, non ab Augusto Antonium incolumes relic-« tos : nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, « Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret.

« Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot
« egregiæ domus honores deceret, desperatione sal-
« tem in audaciam accingeretur: perstare militem, su-
« peresse studia populi. Denique nihil atrocius even-
« turum, quam in quod sponte ruant : moriendum
« victis, moriendum deditis : id solum referre, no-
« vissimum spiritum per ludibrium, et contumelias
« effundant, an per virtutem. »

LXVII. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi et fessa ætate parens, quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil principatu filii adsecuta, nisi luctum et bonam famam. Quintodecimo Kalendas Januarii audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ et intempestivæ : miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, et generis humani paullo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum,

per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat; occultæ Caium insidiæ: nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso et Galba tamquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et præsenti mœstitiæ congruentia locutus: « Cedere se pacis et reipublicæ causa: retinerent « tantum memoriam suî, fratremque, et conjugem, « et innoxiam liberorum ætatem miserarentur. » Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, adsistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium penatibus privatis, « in palatium, » vocantium: interclusum aliud iter, idque solum, quod in sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops, in palatium rediit.

LXIX. Prævenerat rumor, « ejurari ab eo im« perium: » scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, « ut militem cohiberent. » Igitur, tam-

quam omnis respublica in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus, et plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, et vigiles, domum Flavii Sabini complevere : illuc de studiis vulgi, et minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset : et suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptissimi. Modicum ibi prœlium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum e præsentibus, arcem Capitolii insedit milite, et quibusdam senatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminæ : inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia socordi clausos circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, et Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos

duces nuntio, qui « circumsideri ipsos, et, ni sub-« veniretur, arctas res » nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi sine noxa potuerit : quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat : et hibernus imber, repente fusus, oculos auresque impediebat.

LXX. Luce prima, Sabinus, antequam invicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, « cum mandatis « et questu, quod pacta turbarentur. Simulationem « prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse, ad « decipiendos tot inlustres viros. Cur enim e rostris « fratris domum, imminentem foro, et inritandis « hominum oculis, quam Aventinum et penates uxo-« ris petisset? Ita privato, et omnem principatus « speciem vitanti, convenisse : contra, Vitellium in « palatium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde « armatum agmen emissum; stratam innocentium « cædibus celeberrimam urbis partem : ne Capito-« lio quidem abstineri. Togatum nempe se, et unum « e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium « prœliis legionum, captivitatibus urbium, deditio-« nibus cohortium judicatur. Jam, Hispaniis, Ger-« maniisque, et Britannia, desciscentibus, fratrem « Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad con-

« ditiones vocaretur. Pacem et concordiam victis « utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conven- « tionis pœniteat, non se, quem perfidia deceperit, « ferro peteret; non filium Vespasiani, vix pube- « rem. Quantum, occisis uno sene, et uno juvene, « profici? iret obviam legionibus, de summa rerum « illic certaret : cetera secundum eventum prœlii « cessura. » Trepidus ad hæc Vitellius, pauca pur- gandi suî causa respondit, culpam « in militem » conferens, « cujus nimio ardori imparem esse mo- « destiam suam. » Et monuit Martialem, « ut per « secretam ædium partem occulte abiret, ne a mi- « litibus internuntius invisæ pacis interficeretur. » Ipse neque jubendi, neque vetandi potens, non jam imperator, sed tantum belli causa erat.

LXXI. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; sibi quisque auc- tor : cito agmine, forum et imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adversum collem, usque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant an- tiquitus porticus in latere clivi, dextræ subeunti- bus, in quarum tectum egressi, saxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, nisi gla- diis armatæ; et arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem por-

ticum jecere; et sequebantur ignem : ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu, vice muri, objecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruebat: nec sisti poterant, scandentes per conjuncta ædificia : quæ, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, « ignem tectis « oppugnatores injecerint, an obsessi, » quæ crebrior fama est, « quo nitentes ac progressos depel- « lerent. » Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus : mox sustinentes fastigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.

LXXII. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque populo romano accidit : nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Jovis optimi, maximi, auspicato a majoribus, pignus imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent, furore Principum exscindi! Arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude pri-

vata : nunc palam obsessum, palam incensum : quibus armorum causis? quo tantæ cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino; jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc populi romani res sufficerent. Mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis, libertati reservata : pulsis regibus, Horatius Pulvillus, iterum consul, dedicavit, ea magnificentia, quam immensæ postea populi romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto CCCCXXV annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano consulibus, flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit : hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere : neque alienis consiliis regi, neque sua expedire : huc il-

luc clamoribus hostium circumagi: quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi: postremo, abjectis armis, fugam et fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani, et cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumsistunt, et Quinctium Atticum, consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri per varios casus elapsi; quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, et inter sarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent.

LXXIV. Domitianus, prima inruptione apud ædituum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CON-

SERVATORI, aramque posuit, casus suos in marmore expressam. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus, onerati catenis, et ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, et præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, et preces parantem, pervicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

LXXV. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta stipendia in republica fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat: id unum septem annis, quibus Mœsiam; duodecim, quibus præfecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor: in fine vitæ, alii segnem, multi moderatum, et civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique « etiam paci consultum, dirempta æmulatione inter

« duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter « consortem imperii cogitaret. » Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus « quis « Capitolium incendisset, » se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, et a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ imminebat; clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus, Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, et amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro; donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, « si præsidium « acciperet, vacuam arcem furtim traditurum, »

multa nocte cohortes expeditas, summis montium jugis, super caput hostium sistit: inde miles ad cædem magis, quam ad pugnam decurrit: sternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum evasere, in quîs præfectus classis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Julianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam « gladio militari cincta, « inter luctum cladesque expugnatæ Tarracinæ, « superbe sævèque egisset. » Ipse lauream gestæ prospere rei ad fratrem misit: percunctatus, « statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ « insistere juberet. » Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed reipublicæ fuit: nam si recens victoria miles, et, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset, haud parva mole certatum, nec sine exitio urbis foret:

quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria : nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

LXXVIII. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam « dolo cunctantem, post secretas Vitellii epi- « stolas, quibus consulatum, et nubilem filiam, et « dotales opes, pretium proditionis, offerebat. » Alii, « ficta hæc, et in gratiam Muciani composita. » Quidam, « omnium id ducum consilium fuisse, os- « tentare potius urbi bellum, quam inferre : quando « validissimæ cohortes a Vitellio descivissent, et « abscisis omnibus præsidiis, cessurus imperio vi- « debatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia « Sabini corrupta : qui, sumptis temere armis, mu- « nitissimam Capitolii arcem, et ne magnis quidem « exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes « tueri nequivisset. » Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quæ omnium fuit : nam et Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur; et Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum

bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via, urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic « interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, » mœsta omnia accepit: « plebem quoque et servitia pro Vitellio armari, » nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prœlium adversum fuerat: namque incautum, et tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti pedes, excepere. Pugnatum haud procul urbe, inter ædificia hortosque, et anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœda fuga consternantur: non ultra Fidenas secutis victoribus.

LXXX. Eo successu studia populi aucta: vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria: plures, raptis, quod cuique obvium, telis, « signum pugnæ » exposcunt. Agit grates Vitellius, et « ad

« tuendam urbem prorumpere » jubet. Mox vocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipublicæ concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis : vulneratur prætor Arulenus Rusticus : auxit invidiam, super violatum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri : palantur comites : occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus; et, ni dato a duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiæ, et placita Stoicorum æmulatus, cœptabatque permixtus manipulis, «bona pacis ac belli discrimina» disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio : nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modestissimi cujusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere et virgines Vestales, cum epistolis Vitellii, ad Antonium scriptis : « eximi supremo cer-

« tamini unum diem » postulabat : « si moram in-
« terjecissent, facilius omnia conventura.» Virgines cum honore dimissæ : Vitellio rescriptum,« Sabini
« cæde, et incendio Capitolii, dirempta belli com-
« mercia. »

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, « ut, castris juxta pon-
« tem Milvium positis, » postera die urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus prœlio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem, ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut adstiterat, Flaminia via; pars juxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen, per Salariam, Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis et ipse præsidiis occurrit. Prœlia ante urbem multa, et varia; sed Flavianis, consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos, per angusta et lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani,

ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina inruperant, circumvenirentur. Concurrere et in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis fortuna, et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

LXXXIII. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant, « erui jugularique » expostulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem et cædes obverso, spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe tota facies: alibi prœlia et vulnera; alibi balineæ popinæque: simul cruor et strues corporum; juxta scorta, et scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus, ut eamdem civitatem et furere crederes, et lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis, voluptates intermissæ:

velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis læti.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: « quid-« quid tot prœliis laboris ac periculi hausissent, « opere illo consummari » clamitantes. « Urbem se-« natui ac populo romano, templa diis reddita: « proprium esse militis decus in castris, illam pa-« triam, illos penates: ni statim recipiantur, noc-« tem in armis agendam. » Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore fœdare: suprema victis solatia amplectebantur. Multi semianimes, super turres et propugnacula mœnium, exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

LXXXV. Vitellius, capta urbe, per aversam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, sel-

lula defertur; ut, si diem latebra vitavisset, Taracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, et quæ natura pavoris est, cum omnia metuenti, præsentia maxime displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo, et tacentes loci: tentat clausa: inhorrescit vacuis: fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniata veste, fœdum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrymante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac statim confossus est. Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os, et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, aut Galbæ occisi locum contueri; postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti, « se tamen imperatorem ejus fuisse » respondit. Ac deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus ea-

dem pravitate insectabatur interfectum, qua fove-
rat viventem.

LXXXVI. PATER illi L. Vitellius: septimum et quinquagesimum ætatis annum explebat: consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus raro cuiquam, bonis artibus quæsita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis, quam habuit. Reipublicæ haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et *Cæsarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

CAII
CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI IV.

FACIES et miseria romanæ urbis. L. Vitellius se cum cohortibus dedidit: sed nihilo secius ipse interfectus. Imperium Vespasiano a senatu firmatur. De Helvidio Prisco accuratius, insigni viro: de discidiis ejus cum Eprio Marcello. Mucianus inter hæc urbem ingreditur: is Calpurnium Pisonem interfici jubet. Initia et motus Germanici belli: quod, duce Civili, Batavi primi sumpsere; postque eos, Canninefates. Præsidia et castella romana ejiciunt aut exscindunt. Aquilium primipilarem, et post Mummium Lupercum legatum præliis vincunt. Batavorum veteranæ cohortes ad Civilem abeunt: quas transitu arcere Herennius Gallus conatur, item funditur. Castra Vetera a Civili obsidentur. Seditio militum rom. contra Hordeonium; et summa belli Voculæ permissa. Is contra Civilem duxit: et primo victus, præter spem fortuito vicit. Iterum seditio in Hordeonium: quem et interficiunt. Quædam Romæ et apud patres gesta. Jurgia: accusationes. Vitelliani milites compositi; alii in prætorium lecti. L. Pisonis in Africa cædes. Capitolium Romæ restitutum. Treveri et Lingones a Romanis deficiunt, et reliquæ Galliæ nutant. Ipsæ legiones cohortesque romanæ parum fidæ, et a Gallis corrumpebantur. Vocula interficitur. Sacramentum Romani pro imperio Galliarum dicunt. Idem legiones fecere, quæ in Veteribus diu obsessæ. Nec Agrippinenses ultra contati, quin se victoribus ad-

jungerent. Lingones interea a Sequanis fusi. At Romæ imperium periclitari visum: et Domitianus ipse ad hoc bellum accingitur, cum Muciano. Legiones quatuor statim præmissæ. Galli interea deliberant: et pluribus sanioribusque cum servitute pax placuit. Petilius Cerialis Treveros magna pugna vicit: defectores plerique ad romana signa rediere. Paullo post acre iterum certamen cum Civili et Classico: cujus initio ambiguo, lætus Romanis finis fuit. Vespasiani in Ægypto facta, et edita ab eo miracula; itemque de oraculis et sortibus ad ejus imperium. Gesta hæc partim eodem anno, partim,

IMP. VESPASIANO ITERUM, TITO FIL. COSS.

CAII

CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER QUARTUS.

I. INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quam pax cœperat. Armati per urbem victores, implacabili odio, victos consectabantur: plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu, et juventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quæ sævitia, recentibus odiis, sanguine explebatur; dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, «Vitellianos occultari» simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel si resisteretur, causa cædis: nec deerat egentissimus quisque ex plebe: et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur.

Ubique lamenta, conclamationes, et fortuna captæ urbis : adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares : quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis : pax et quies bonis artibus indigent.

II. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum : summa potentiæ in Primo Antonio : is pecuniam familiamque e principis domo, quasi Cremonensem prædam, rapere : ceteri modestia, vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida, et servitio parata, « occupari redeuntem Tarracina L. Vi« tellium cum cohortibus, exstinguique reliqua « belli, » postulabat. Præmissi Ariciam equites : agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque et cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abjecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit. Nemo supplici vultu, sed tristes et truces, et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles : paucos

erumpere ausos, circumjecti pressere: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum; et, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.

III. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus principem. Viso milite, quies. Et minoribus coloniis impunitas: Capuæ legio tertia hiemandi causa locatur, et domus inlustres adflictæ; cum contra Tarracinenses nulla ope juvarentur. Tanto proclivius est injuriæ, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quæstu habetur. Solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in iisdem annulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, lætus et spei certus: quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, et omnes provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videban-

tur. Addidere alacritatem Vespasiani literæ, tamquam manente bello scriptæ : ea, prima specie, forma : ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, et reipublicæ egregia : nec senatus obsequium deerat. Ipsi « consulatus cum Tito filio, prætura « Domitiano et consulare imperium » decernuntur.

IV. Miserat et Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere : « Si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, « paucos post dies, loco sententiæ dici : » ipsa quoque insectatio in Vitellium, sera, et sine libertate. Id vero erga rempublicam superbum, erga principem contumeliosum, quod « in manu sua fuisse « imperium, donatumque Vespasiano » jactabat. Ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant : multo cum honore verborum, « Muciano triumphalia » de bello civili data. Sed « in Sarmatas expeditio » fingebatur. Adduntur « Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo prætoria « insignia. » Mox deos respexere ; « restitui » placuit « Capitolium. » Eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit. Ceteri, vultu manuque; pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, præ-

torem designatum, ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem, ita falsa aberant, et studiis senatus attollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, et magnæ gloriæ fuit.

V. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita, rempublicam capesseret: doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona, quæ honesta; mala tantum, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæstorius adhuc, a Pæto Thrasea gener delectus, e moribus soceri nihil æque ac libertatem hausit: civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

VI. Erant, quibus appetentior famæ videretur; quando etiam sapientibus cupido gloriæ novissima

exuitur. Ruina soceri, in exsilium pulsus, ut, Galbæ principatu, rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseæ, accusare adgreditur. Ea ultio, incertum major an justior, senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum. Mox, dubia voluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus; variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo « de imperio « Vespasiani » censebant, placuerat « mitti ad prin- « cipem legatos. » Hinc inter Helvidium et Eprium acre jurgium. Priscus « eligi nominatim a magistra- « tibus juratis; » Marcellus « urnam » postulabat, quæ consulis designati sententia fuerat.

VII. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, posthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quærente Helvidio, « quid ita Marcellus judicium magistratuum « pavesceret? esse illi pecuniam, et eloquentiam, « quîs multos anteiret, ni memoria flagitiorum ur- « geretur. Sorte et urna, mores non discerni: suf- « fragia et existimationem senatus reperta, ut in

« cujusque vitam famamque penetrarent : pertinere « ad utilitatem reipublicæ, pertinere ad Vespasiani « honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam « cum Thrasea, Sorano, Sentio : quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non « debere : hoc senatus judicio, velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet : nullum « majus boni imperii instrumentum, quam bonos « amicos esse. Satis Marcello, quod Neronem in « exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis et impunitate; Vespasianum melioribus relinqueret. »

VIII. Marcellus, « non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse » dicebat, « secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis « locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent, aut principis honor in cujusquam contumeliam verteretur : sufficere omnes « obsequio : id magis vitandum, ne pervicacia quorumdam irritaretur animus, novo principatu suspensus, et vultus quoque ac sermones omnium « circumspectans. Se meminisse temporum, quibus

« natus sit; quam civitatis formam patres avique « instituerint : ulteriora mirari, præsentia sequi : « bonos imperatores voto expetere, qualescunque « tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam « judicio senatus adflictum. Sævitiam Neronis, per « hujusmodi imagines inlusisse : nec minus sibi « anxiam talem amicitiam, quam aliis exsilium. De- « nique constantia, fortitudine, Catonibus et Bru- « tis æquaretur Helvidius : se unum esse ex illo se- « natu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, « ne supra principem scanderet; ne Vespasianum, « senem triumphalem, juvenum liberorum patrem, « præceptis coerceret. Quomodo pessimis impera- « toribus sine fine dominationem, ita quamvis egre- « giis modum libertatis placere. » Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quæ sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ si ipsi eligerentur.

IX. Secutum aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a prætoribus tractabatur ærarium) « pu- » blicam paupertatem » questi, « modum impen- « sis » postulaverant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, et remedii difficultatem,

principi reservabat. Helvidius, « arbitrio senatus « agendum » censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, « ne quid super tanta re, principe ab« sente, statueretur. » Censuerat Helvidius, ut « Ca« pitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespa« sianus. » Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit : fuere, qui et meminissent.

X. Tum invectus est Musonius Rufus in « Pu« blium Celerem, a quo Baream Soranum falso tes« timonio circumventum » arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur : sed vilis et nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria : Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor, corruptorque amicitiæ, cujus se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus et Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

XI. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent; Mucianus, urbem ingressus, cuncta simul in se traxit : fracta Primi Antonii, Varique Arrii poten-

tia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse, stipatus armatis, domos, hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, et decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, et novis sermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Jussu Muciani, custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine, exstinguitur. Julius Priscus, prætoriarum, sub Vitellio, cohortium præfectus, se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque suæ superfuit. Asiaticus enim libertus malam potentiam servili supplicio expiavit.

XII. Iisdem diebus, crebrescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mœsta civitas excipiebat: « cæsos exercitus, capta legionum hiberna, « descivisse Gallias, » non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum

sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, simulque insulam, inter vada sitam, occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus romanis, societate validiorum, attriti, viros tantum armaque imperio ministrant: diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto, nobilissimi popularium regebant. Erat et domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere.

XIII. Julius Paullus, et Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ; missusque ad Neronem, et a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, et « Sertorium se » aut « Hannibalem » ferens, simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo romano palam descivisset, Vespasiani ami-

citiam, studiumque partium prætendit; missis sane ad eum Primi Antonii literis, quibus « avertere ac-« cita Vitellio auxilia, et tumultus Germanici spe-« cie, retentare legiones » jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, et reipublicæ cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, et tot armatorum millia Italiam inrupissent.

XIV. IGITUR Civilis, desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Jussu Vitellii, Batavorum juventus ad delectum vocabatur; quem, suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes, sed forma conspicui (et est plerisque procera pueritia), ad stuprum trahebantur. Hinc invidia: et compositæ seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, et promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, injurias et raptus, et cetera servitii mala enumerat. « Neque enim societatem, « ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando « legatum, gravi quidem comitatu, et superbo cum

« imperio, venire? tradi se præfectis centurioni-
« busque : quos ubi spoliis et sanguine expleverint,
« mutari; exquirique novos sinus, et varia præ-
« dandi vocabula. Instare delectum, quo liberi a
« parentibus, fratres a fratribus, velut supremum
« dividantur. Numquam magis adflictam rem ro-
« manam; nec aliud in hibernis, quam prædam et
« senes : attollerent tantum oculos, et inania legio-
« num nomina ne pavescerent : esse sibi robur pe-
« ditum equitumque; consanguineos Germanos;
« Gallias idem cupientes : ne Romanis quidem in-
« gratum id bellum, cujus ambiguam fortunam
« Vespasiano imputaturos : victoriæ rationem non
« reddi. »

XV. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, et patriis exsecrationibus, universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus stolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium insigni : pater ejus multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impune spreverat.

Igitur ipso rebellis familiæ omine placuit, impositusque scuto, more gentis, et sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est), duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hostium milites; nec, si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur et direpta castra: dein vagos, et pacis modo effusos lixas, negotiatoresque romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, et quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio, primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

XVI. Civilis, dolo grassandum ratus, incusavit ultro præfectos, « quod castella deseruissent. Se « cum cohorte, cui præerat, Canninefatem tumul- « tum compressurum: illi sua quisque hiberna re- « peterent. » Subesse fraudem consilio, et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem ejus belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens,

non diu occultaverant. Ubi insidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas, incensis castellis, illuc appulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit: perculsique milites improvisa proditione, a sociis hostibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contra tendere, et puppes hostili ripæ objicere: ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentes, trucidant, donec universa quatuor et viginti navium classis transfugeret, aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in præsens, in posterum usui: armaque et naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, « libertatis auctores » celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium præfectos suas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, data potestate: manentibus, honorata militia; digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis ser-

monibus, admonebat « malorum, quæ tot annis « perpessi, miseram servitutem falso pacem voca- « rent. Batavos, quamquam tributorum expertes, « arma contra communes dominos cepisse: prima « acie, fusum victumque Romanum: quid, si Gal- « liæ jugum exuant? quantum in Italia reliquum? « provinciarum sanguine provincias vinci: ne Vin- « dicis aciem cogitarent: Batavo equite, protritos « Æduos Arvernosque: fuisse inter Verginii auxilia « Belgas: vereque reputantibus, Galliam suismet « viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, « addito, si quid militaris disciplinæ in castris Ro- « manorum viguerit: esse secum veteranas cohor- « tes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. « Servirent Syria Asiaque, et suetus regibus Oriens: « multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa geni- « tos. Nuper certe, cæso Quinctilio Varo, pulsam « e Germania servitutem. Nec Vitellium principem, « sed Cæsarem Augustum bello provocatum. Li- « bertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. « Virtutem proprium hominum bonum. Deos for- « tioribus adesse. Proinde arriperent vacui occu- « patos, integri fessos: dum alii Vespasianum, « alii Vitellium foveant, patere locum adversus « utrumque. »

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi « expugnata castra, deletas co- « hortes, pulsum Batavorum insula romanum no- « men, » trepidi nuntii adferebant; Mummium Lupercum, legatum (is duarum legionum hibernis præerat), « egredi adversus hostem » jubet. Lupercus legionarios e præsentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentes, raptim transmisit, addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies; nequaquam par a legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorum-

que auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus *Veterum* nomen est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur.

XIX. Iisdem diebus, Batavorum et Canninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. Intumuere statim superbia ferociaque, et « pretium itineris, « donativum, duplex stipendium, augeri equitum « numerum, » promissa sane a Vitellio, postulabant; non, ut adsequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, « num « obsequium abnuentes vi coerceret. » Mox, insita ignavia, et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, et subito delectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, et arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio

Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut « arceret transitu Batavos : se cum exercitu « tergis eorum hæsurum. » Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte legatorum excitari bellum : cunctaque quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

XX. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. « Nullum sibi bellum « adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. « Longa atque inrita militia fessis, patriæ atque « otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium « iter fore : sin arma occurrant, ferro viam inven- « turos. » Cunctantem legatum milites perpulerant, « fortunam prœlii experiretur. » Tria millia legionariorum, et tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, densi undique, et frontem tergaque ac latus tuti. Sic te-

nuem nostrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantum et vulneribus, sed ruina, et suis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prœlium excusabant: tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, justi jam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, et vim romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quæ, priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, « ut idem sacramentum acci« perent. » Redditur responsum, « neque prodito« ris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vi« tellium principem, pro quo fidem et arma usque « ad supremum spiritum retenturos: proinde per« fuga Batavus arbitrum rerum romanarum ne age« ret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret. » Quæ ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, et excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant: subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ni copiæ in castra conveherentur: rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quæ adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromtæ silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos: et spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, et bello ministra aderat.

XXIII. Pars castrorum, in collem leniter exsurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis, obsideri premique Germanias, Augustus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum

ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus : vis et arma satis placebant. Batavi, Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium inrita hærebant, et desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum : scandebantque jam quidam, cum gladiis et armorum incussu præcipitati, sudibus et pilis obruuntur, præferoces initio, et rebus secundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi : nec ulla ipsis sollertia : perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subjectis rotis propellere : ut alii superstantes, tamquam ex aggere, prœliarentur : pars ntus, occulti muros subruerent. Sed excussa baistis saxa, stravere informe opus : et crates vineasque parantibus, adactæ tormentis ardentes hastæ : ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur : donec, desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, t multum imbellis turbæ. Simul ex inopia prodi-

tio, et fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

XXIV. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duodevicesimæ legionis legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus : neque enim ambigue fremebant, « emissas a Mogontiaco Batavorum cohortes, dis« simulatos Civilis conatus, adsciri in societatem « Germanos : non Primi Antonii, neque Muciani « ope Vespasianum magis adolevisse : aperta odia, « armaque palam depelli : fraudem et dolum, obs« cura, eoque inevitabilia : Civilem stare contra, « struere aciem ; Hordeonium e cubiculo et lectulo « jubere, quidquid hosti conducat. Tot armatas « fortissimorum virorum manus, unius senis vale« tudine regi. Quin potius, interfecto traditore, « fortunam virtutemque suam malo omine exsolve« rent. » His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano literæ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit; vinctosque, qui adtulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna

primæ legionis, ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat : « ejus jussu « directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mo- « gontiaco legiones sequerentur : ejusdem proditione « cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc « ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, « cum accursu tot provinciarum exstingui repens per- « fidia potuerit. » Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit; instituitque pessimum facinus, ut epistolæ aquiliferis legionum traderentur, a quîs ante militi, quam ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in Coloniam Agrippinensem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem romanam enixe juvabant. Mox, valescentibus Germanis, pleræque civitates adversum nos armatæ, spe libertatis; et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant : quin idem ille arguebat ultro « conscientiam « ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccum- « que, falso crimine, testis veri opprimeretur. »

Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem, ac vociferantem, « duci ad sup« plicium » jussit. Et dum mali pavent, optimus quisque jussis paruere. Exin consensu « ducem Vo« culam » poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

XXVI. Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumentique, et simul delectum tributaque Galliæ aspernantes : Rhenus, incognita illi cœlo siccitate, vix navium patiens : arcti commeatus : dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent : eademque de causa minus frugum, et plures, qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, et vetera imperii munimenta, desererent : quod in pace, « fors, » seu « natura ; » tunc « fatum et ira dei, » vocabatur. Ingressis Novesium, sextadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, legatus : nec ausi ad hostem pergere, loco, cui Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, et ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque præda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pa-

gos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit.

XXVII. FORTE navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. Auctus et Germanorum numerus, paullatimque aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum strage nostrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, «quo pretio, quibus consciis, prodidis«set exercitum,» dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum «auctorem sceleris,» hunc «minis«trum» vocant: donec exitium minitantibus exterritus, «proditionem» et ipse Hordeonio objecit: vinctusque, adventu demum Voculæ exsolvitur. Is postera die, auctores seditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat licentiæ, patientiæque. Haud dubie gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices, et mixtus obsequio furor: ut contineri non possent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, « vastari « Ubios Treverosque, et alia manu Mosam amnem « transire » jubet, « ut Menapios et Morinos et ex- « trema Galliarum quateret. » Actæ utrobique prædæ; infestius in Ubiis, quod gens Germanicæ originis, ejurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenses* vocarentur. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Ubii, quominus prædas e Germania peterent : primo impune : dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior, et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat; intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat : Transrhenanos « prœlium » poscentes, « ad scindendum vallum ire, detrusosque, « redintegrare certamen » jubet ; superante multitudine, et facili damno : nec finem labori nox adtulit.

XXIX. Congestis circum lignis, accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum

tela per tenebras vana : Romani conspicuam barbarorum aciem, et si quis audacia, aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili; « et, restincto igne, misceri cuncta tenebris et « armis » jubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti; neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus : nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira : Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non forte jaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositæ scalæ hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi : multos in mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres, et incussæ trabes perfregere, multa superstantium pernicie. Pugnatumque in perculsos, subita et prospera eruptione. Simul a legionariis peritia et arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso præter suorum ora, singuli, pluresve hos-

tium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis, omissa oppugnandi spe, rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

XXXI. Hæc in Germania ante Cremonense prœlium gesta; cujus eventum literæ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quîs nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo satis adfirmans: et cum cetera jurisjurandi verba conciperent, « Vespasiani » nomen hæsitantes, aut levi murmure, et plerumque silentio transmittebant.

XXXII. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum inritavere, tamquam ad socium partium scriptæ, et de Germanico exercitu hostiliter. Mox, allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque: et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, « ut absisteret « bello: neve externa armis falsis velaret. Si Ves« pasianum juvare adgressus foret, satisfactum cœp-

« tis. » Ad ea Civilis, primo callide : post, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quæ per quinque et viginti annos in castris romanis exhausisset : « Egregium » inquit, « pretium laboris re-« cepi, necem fratris, et vincula mea, et sævissimas « hujus exercitus voces, quibus ad supplicium pe-« titus, jure gentium pœnas reposco : vos autem « Treveri, ceteræque servientium animæ, quod « præmium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi « ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, « secures, et dominorum ingenia? En ego præfectus « unius cohortis, et Canninefates Batavique, exigua « Galliarum portio, vana illa castrorum spatia ex-« scidimus, vel septa ferro fameque premimus : de-« nique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem « erimus. » Sic accensum, sed « molliora referre » jussum dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere.

XXXIII. Civilis, parte copiarum retenta, veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, et Claudio Victore, sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. Adeoque improvisi castra involavere,

ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, « subsignano « milite media firmare : » auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum : quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ a Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito præliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque, quam pro numero, terrorem faciunt : aliis a Novesio, aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur : eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, major numerus et imbellior; e Germanis, ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpa meritus adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta exscidis-

set. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus, victusque: dein victoriæ parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit: quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, et suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque: ostentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. « In conspectu castrorum constitui si- « gna, fossamque et vallum circumdari » Vocula jubet. « Depositis impedimentis sarcinisque, expe- « diti certarent. » Hinc in ducem clamor pugnam poscentium: et minari adsueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique prælium sumpsere: nam Civilis aderat non minus vitiis hostium, quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari: et redintegrata acie, manus ad

obsessos tendere, « ne tempori deessent. » Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, « vulneratum « aut interfectum, » immane quantum suis pavoris, et hostibus alacritatis indidit.

XXXV. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turresque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret: corrupta totiens victoria, non falso suspectus bellum malle. Nihil æque exercitus nostros, quam egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde, terrestri itinere, frumentum advehérent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile: qui, ubi « rursus missos Novesium frumen« tatores, datasque in præsidium cohortes, velut « multa pace, ingredi » accepit: rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit: præmissis, qui pontes et viarum angusta insiderent. Pugnatum longo agmine, et incerto Marte, donec prælium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in re-

gressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis perculsisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos, e quinta et quintadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem, et ducibus infensum. Plures, quam jussum erat, profecti, palam in agmine fremebant, « non se ultra « famem, insidias legatorum toleraturos. » At, qui remanserant, « desertos se, abducta parte legio- « num, » querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

XXXVI. INTERIM Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Novesio, equestri prœlio prospere certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones « donativum » exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum et epulas, et nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum, tribunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat), protractum e cubili interficiunt.

Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato impetu, metus rediit; centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

XXXVII. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ discordiam peperere; iis, qui e superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, et per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, et duodevicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In via dispersos et nescios miles noster invaserat. Quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum romanum merita mox rebelles fœdarent.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mœsta et multiplici metu suspensa civitate, quæ super instantia mala,

falsos pavores induerat, « descivisse Africam, res « novas moliente L. Pisone. » Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves sævitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex republica annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria satiavit.

XXXIX. Kalendis Januariis, in senatu, quem Julius Frontinus, prætor urbanus, vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus, « laudes grates« que » decretæ. Et Tertio Juliano prætura, « tam« quam transgredientem in partes Vespasiani legio« nem deseruisset, » ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque præponebatur: vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studiis, etiam

populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus, et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rempublicam hortatus : haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, « citeriorem Hispaniam » ostentans, « discessu Cluvii « Rufi vacuam : » simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet; dimissa in hiberna legione septima, cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit urbi sua forma, legesque, et munia magistratuum.

XL. Quo die senatum ingressus est Domitianus, « de absentia patris fratrisque, ac juventa sua, » pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, « de restituen« dis Galbæ honoribus, » censuit Curtius Montanus,

« ut Pisonis quoque memoria celebraretur. » Patres utrumque jussere : de Pisone inritum fuit. Tum sorte ducti, « per quos redderentur bello rapta, qui-« que æra legum, vetustate dilapsa, noscerent, fi-« gerentque, et Fastos, adulatione temporum fœ-« datos, exonerarent, modumque publicis impensis « facerent. » Redditur Tertio Juliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et P. Celerem placuit; damnatusque Publius, et Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quiden laude caruit : justum judicium explesse Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio, Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius, quam honestius, defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Cæsare Junius Mauricus, « ut commentariorum principalium « potestatem senatui faceret, per quos nosceret, « quem quisque accusandum poposcisset. » « Con-« sulendum tali super re principem, » respondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, « deos testes » ad-

vocabant, « nihil ope sua factum, quo cujusquam « salus læderetur, neque se præmium, aut hono- « rem, ex calamitate civium cepisse : » trepidis, et verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quîs flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut censura, in Sariolenum Voculam, et Nonium Actianum, et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret : nec destitit senatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat : in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.

XLII. MAGNAM eo die pietatis eloquentiæque famam Vipstanius Messala adeptus est, nondum senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte ex S. C. accusationem subiisse juvenis admodum, nec de-

pellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata, Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messala non causam, neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut, « post cædem Galbæ, datam « interfectori Pisonis pecuniam a Regulo, adpeti- « tumque morsu Pisonis caput » objectaret. « Hoc « certe, » inquit, « Nero non coegit, nec dignita- « tem, aut salutem illa sævitia redemisti. Sane to- « leremus istorum defensiones, qui perdere alios, « quam periclitari ipsi maluerunt. Te securum re- « liquerat exsul pater, et divisa inter creditores bona, « nondum honorum capax ætas : nihil quod ex te « concupisceret Nero, nihil quod timeret : libidine « sanguinis, et hiatu præmiorum, ignotum adhuc « ingenium, et nullis defensionibus expertum, cæde « nobili imbuisti : cum ex funere reipublicæ, raptis « consularibus spoliis, septuagies sestertio sagina- « tus, et sacerdotio fulgens, innoxios pueros, in- « lustres senes, conspicuas feminas eadem ruina « prosterneres : cum segnitiam Neronis incusares, « quod per singulas domos, seque et delatores fa- « tigaret : posse universum senatum una voce sub-

« verti. Retinete, patres conscripti, et reservate ho-
« minem tam expediti consilii, ut omnis ætas in-
« structa sit; et, quomodo senes nostri Marcellum,
« Crispum, juvenes Regulum imitentur. Invenit
« etiam æmulos infelix nequitia : quid si floreat
« vigeatque? Et quem adhuc quæstorium offendere
« non audemus, prætorium et consularem visuri
« sumus? An Neronem, extremum dominorum pu-
« tatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio
« superstites fuerunt : cum interim intestabilior,
« et sævior exortus est. Non timemus Vespasianum :
« ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius du-
« rant exempla, quam mores. Elanguimus, patres
« conscripti; nec jam ille senatus sumus, qui, oc-
« ciso Nerone, delatores et ministros, more majo-
« rum puniendos flagitabat. Optimus est, post ma-
« lum principem, dies primus. »

XLIII. TANTO cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives, et eloquentia clarus, nulli umquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia : « Imus, » inquit, « Prisce, et relinqui-

« mus tibi senatum tuum: regna, præsente Cæsare. » Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens; donec accursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

XLIV. PROXIMO senatu, inchoante Cæsare « de « abolendo dolore iraque, et priorum temporum « necessitatibus, » censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus: simul eos, qui cœptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, et tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus judicium, et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur, Octavium Sabinum Sagittam, et Antistium Sosianum, senatorii ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam, et nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sosianus pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi senatusconsulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem pœna retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum

ingenia, et opes, et exercita malis artibus potentia, timebantur.

XLV. Reconciliavit paullisper studia patrum, habita in senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius Patruitus, senator, « pulsatum se in « colonia Senensi, cœtu multitudinis, et jussu ma« gistratuum » querebatur: « nec finem injuriæ hic « stetisse : planctum, et lamenta, et supremorum « imaginem præsenti sibi circumdata, cum contu« meliis et probris, quæ in senatum universum ja« cerentur. » Vocati, qui arguebantur. Et cognita causa, in convictos vindicatum. Additumque senatusconsultum, quo Senensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, et exsilio ob sævitiam.

XLVI. Inter quæ militaris seditio prope exarsit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati : et lectus in eamdem spem e legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas

in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem, et urbi vicina conquisiti, producuntur prope intecto corpore. « Eos » Mucianus « diduci, « et Germanicum Britannicumque militem, ac si « qui aliorum exercituum, separatim adsistere » jubet. Illos primus statim aspectus obstupefecerat; cum ex diverso, velut aciem telis et armis trucem, semet clausos, nudosque, et inluvie deformes, aspicerent. Ut vero huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes, et præcipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad cædem destinarentur: prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, « ne desererentur « soli, neu in pari causa disparem fortunam pate« rentur: » modo Mucianum, modo absentem principem, postremum cœlum ac deos obtestari: donec Mucianus, « cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem « imperatoris milites » appellans, falso timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrymas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, adloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros; « militiam et sti« pendia » orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset: igitur in prætorium accepti. Dein, quibus ætas et justa stipendia, dimissi cum hono-

re, alii ob culpam; sed carptim, ac singuli: quo tutissimo remedio, consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. CETERUM verane pauperie, an uti videretur, actum in senatu, « ut sexcenties sestertium « a privatis mutuum acciperetur. » Præpositusque ei curæ Pompeius Silvanus: nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaque et ima miscentis.

XLVIII. SUB idem tempus L. Piso, proconsul, interficitur: ea de cæde quam verissime expediam, si pauca supra petiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperii finibus, sub divo Augusto Tiberioque principibus, proconsuli parebant. Mox Caius Cæsar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit: æquatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis, discordia quæsita auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: procon-

sulum splendidissimus quisque, securitati magis, quam potentiæ consulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupiens, et adfinitate Vitellii anxius. Is crebris sermonibus tentaveritne Pisonem ad res novas, an tentanti restiterit, incertum; quoniam secreto eorum nemo adfuit, et, occiso Pisone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur provinciam, et militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis, urbe profugi, ostentabant Pisoni « nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, et in pace suspecta tutius « bellum. » Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, prospera navigatione prævenit Papirium, centurionem, a Muciano missum: adseveravitque « mandata interficiendi Pisonis, centurioni « data. Cecidisse Galerianum, consobrinum ejus « generumque. Unam in audacia spem salutis. Sed « duo itinera audendi; seu mallet statim arma, seu, « petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exer« citibus ostenderet. » Nihil ad ea moto Pisone, centurio a Muciano missus, ut portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Pisoni omina, tanquam principi, continuare; obvios et subitæ rei miraculo

attonitos, ut eadem adstreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum, « præsentiam Pisonis » exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, postquam « quæsi-« tum sibi crimen cædemque » comperit: « ani-« madverti in eum » jussit, haud perinde spe vitæ, quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur.

L. SED ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque et falsa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptæ lucis; domum proconsulis inrumpunt, destrictis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Pœnos auxiliares, Maurosque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium forte servum, « quisnam, et ubi esset « Piso? » interrogavere. Servus, egregio mendacio, « se Pisonem esse » respondit; ac statim obtrunca-

tur : nec multo post, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitiosus, et in causas malorum, quæ mox tulimus, sæpius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, præfectumque castrorum, Cetronium Pisanum, vinciri jussit, proprias ob simultates; sed « Pisonis satellitem » vocabat: militesque et centuriones quosdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quæ, raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeensis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, et inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra mœnia trepidabant: donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes, et recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Vespasiano, post Cremonensem pugnam, et prosperos undique nuntios, « cecidisse Vitellium, » multi cujusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. Ade-

rant legati regis Vologesi, « quadraginta Parthorum « equitum millia » offerentes. Magnificum lætumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumque, « ut legatos « ad senatum mitteret, et pacem esse sciret. » Vespasianus in Italiam, resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit; « tamquam ter« minos ætatis, et concessa filio egrederetur. » Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. TITUM, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, « ne criminan« tium nuntiis temere accenderetur; integrumque « se ac placabilem filio præstaret. Non legiones, non « classes, perinde firma imperii munimenta, quam « numerum liberorum. Nam amicos tempore, for« tuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, im« minui, transferri, desinere : suum cuique san« guinem indiscretum, sed maxime principibus; « quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad « junctissimos pertineant : ne fratribus quidem « mansuram concordiam, ni parens exemplum præ« buisset. » Vespasianus, haud æque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, « bono esse « animo » jubet, « belloque et armis rempublicam

« attollere : sibi pacem domumque curæ fore. » Tum celerrimas navium, frumento onustas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

LIII. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices monuere, « ut reliquiæ prioris delubri in pa- « ludes aveherentur : templum iisdem vestigiis sis- « teretur : nolle deos mutari veterem formam. » Undecimo Kalendas Julias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quîs fausta nomina, felicibus ramis : dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus, prætor, præeunte Plautio Æliano, pontifice, lustrata suovetaurilibus area, et super cespitem redditis extis, « Jovem, Junonem, Minervam, « præsidesque imperii deos » precatus, « uti cœpta « prosperarent, sedesque suas, pietate hominum « inchoatas, divina ope attollerent, » vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul

ceteri magistratus, et sacerdotes, et senatus, et eques, et magna pars populi, studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, et metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove, in aliud destinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio adnuere: et prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omissa dissimulatione, in populum romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum servitium, quam Imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eamdem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, « a Sarmatis Da- « cisque Mœsica ac Pannonica hiberna circumsi- « deri: » paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. « Captam olim a « Gallis urbem; sed integra Jovis sede, mansisse « imperium. Fatali nunc igne, signum cœlestis iræ « datum, et possessionem rerum humanarum Trans- « alpinis gentibus portendi, » superstitione vana

Druidæ canebant. Incesseratque fama primores Galliarum, ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, « ne deessent li-
« bertati, si populum romanum continua bellorum
« civilium series et interna mala fregissent. »

LV. Ante Flacci Hordeonii cædem nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, præfectum alæ Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios : regium illi genus, et pace belloque clara origo. Ipse, e majoribus suis, hostis populi romani, quam socius, jactabat. Miscuere sese Julius Tutor, et Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus : Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, « proaviam suam divo
« Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse. » Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari : ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi, in domum privatam conveniunt : nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi : certatim proclamant, « furere

« discordiis populum romanum, cæsas legiones,
« vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, om-
« nes exercitus suis quemque bellis detineri : si
« Alpes præsidiis firmentur, coalita libertate, di-
« specturas Gallias, quem virium suarum terminum
« velint. »

LVI. Hæc dicta pariter, probataque : de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique « interfi-
« ciendos » censebant, « turbidos, infidos, san-
« guine ducum pollutos. » Vicit ratio parcendi : « ne,
« sublata spe veniæ, pertinaciam accenderent. Alli-
« ciendos potius in societatem : legatis tantum le-
« gionum interfectis, cèterum vulgus, conscientia
« scelerum, et spe impunitatis, facile accessurum. »
Ea primi consilii forma : missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, et occultos hostes, optimum e præsentibus ratus, mutua dissimulatione, et iisdem, quibus petebatur, artibns grassari, in Coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit :

pollicitusque, « si præsidium daretur, iturum in « Batavos, et potiorem civitatis partem ad societa- « tem romanam retracturum : » accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Betasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Canninefates Marsacosque incursabat. Vocula, Gallorum fraude inlectus, ad hostem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus et Tutor, per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, « Non « adeo turbatam civilibus armis rem romanam, ut « Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Su- « peresse fidas provincias, victores exercitus, fortu- « nam imperii, et ultores deos. Sic olim, Sacro- « virum et Æduos; nuper, Vindicem Galliasque « singulis præliis concidisse. Eadem rursus numina, « eadem fata, ruptores fœderum exspectarent. Me- « lius divo Julio, divoque Augusto notos eorum « animos. Galbam, et infracta tributa, hostiles « spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servi- « tium : cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. » Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfi-

dia Classicum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli, duûm millium spatio distantibus campis, consedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit.

LVIII. « NUMQUAM apud vos verba feci, aut pro « vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi « exitium parari, libens audio; mortemque in tot ma- « lis hostium ut finem miseriarum exspecto. Vestrî me « pudet miseretque, adversus quos non prœlium et « acies parantur; id enim fas armorum, et jus hos- « tium: bellum cum populo romano vestris se mani- « bus gesturum Classicus sperat: imperiumque et sa- « cramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si for- « tuna in præsens virtusque deseruit, etiam vetera « exempla deficiunt, quotiens romanæ legiones per- « ire præoptaverint, ne loco pellerentur? Socii sæpe « nostri, exscindi urbes suas, seque cum conjugibus « ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium « exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime « inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec

« terrore aut promissis demoventur. Nobis, super
« arma, et viros, et egregia castrorum munimenta,
« frumentum et commeatus quamvis longo bello
« pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit,
« quod sive a Vespasiano, sive a Vitellio datum in-
« terpretari mavultis, ab Imperatore certe romano
« accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldu-
« bam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis
« aciem, indignum id quidem: sed est vallum mu-
« rique, et trahendi artes, donec e proximis pro-
« vinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego
« displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio
« denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto ter-
« rarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Civilem
« et Classicum Italiam invasuros. An si ad mœnia
« urbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ
« inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine.
« Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli
« Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis?
« quis deinde sceleris exitus? cum romanæ legiones
« contra direxerint: transfugæ e transfugis, et pro-
« ditores e proditoribus, inter recens et vetus sa-
« cramentum invisi deis errabitis? Te, Jupiter op-
« time, maxime, quem per octingentos viginti annos
« tot triumphis coluimus; te, Quirine, romanæ

« parens urbis, precor venerorque, ut si vobis non « fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta et inte- « merata servari, at certe pollui fœdarique a Tu- « tore et Classico ne sinatis. Militibus romanis aut « innocentiam detis, aut maturam, et sine noxa « pœnitentiam. »

LIX. Varie excepta oratio inter spem, metumque, ac pudorem. Digressum Voculam, et de supremis agitantem, liberti servique prohibuere fœdissimam mortem sponte prævenire. Et Classicus, misso Æmilio Longino, desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium et Numisium, legatos, vinciri, satis visum. Dein, sumptis romani imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Juravere qui aderant, « pro imperio Galliarum. » Interfectorem Voculæ altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem et Classicum curæ. Tutor, valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis « pergere ad ob-

« sessos » jubet, « veniam ostentantes, si præsentia « sequerentur; aliter, nihil spei : famem, ferrum- « que, et extrema passuros. » Adjecere qui missi erant, exemplum suum.

LX. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque, et ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo, et stirpes, et internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere; donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis « vitam » orantes. Neque ante preces admissæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus « prædam castrorum, » dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi palantes occubuere : ceteri retro in castra profugiunt, querente sane Civile, et increpante Germanos, « tamquam fidem per scelus abrumperent. » Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris, faces in-

jiciunt : cunctosque, qui prælio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis, barbaro voto, post cœpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum, deposuit. Et ferebatur parvulo filio, quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus; et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama, et potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona missus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et augescente superstitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit : nam « prosperas Germanis res, et excidium legionum » prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna subversa cremataque : iis tantum relictis, quæ Mogontiaci ac Vindonissæ sita sunt.

LXII. Legio sextadecima, cum auxiliis simul de-

ditis, a Novesio in coloniam Treverorum transgredi jubetur, præfinita die, intra quam castris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere: ignavissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore et infamia, « quale illud iter, quis dux viæ? et omnia in arbi« trio eorum, quos vitæ necisque dominos fecis« sent. » Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut carissima sibimetipsi circumdare: quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, et dies. Revulsæ imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: silens agmen, et velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus, effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, et undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi; spretisque Sancti promissis, aut minis, Mogontiacum abeunt:

ac forte obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis, initium exsolvendæ in posterum culpæ fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum considunt.

LXIII. Civilis et Classicus, rebus secundis sublati, an Coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Sævitia ingenii, et cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur : obstabat ratio belli, et novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus, primo rerum motu, in Colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disjecta, Ubios quoque dispersisset.

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi jubent : quæ ferocissimus e legatis in hunc modum protulit : « Redisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, et præcipuo deorum Marti, grates agimus : vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. « Nam ad hunc diem, flumina ac terras, et cœlum

« quodammodo ipsum, clauserant Romani : ut col-
« loquia congressusque nostros arcerent : vel, quod
« contumeliosius est viris ad arma natis, inermes
« ac prope nudi, sub custode et pretio coiremus.
« Sed ut amicitia societasque nostra in æternum
« rata sit, postulamus a vobis, muros coloniæ, mu-
« nimenta servitii, detrahatis. Etiam fera animalia,
« si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos
« omnes, in finibus vestris, trucidetis : haud facile
« libertas, et domini miscentur. Bona interfecto-
« rum in medium cedant, ne quis occulere quid-
« quam, aut segregare causam suam possit. Liceat
« nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim
« majoribus nostris : quomodo lucem diemque om-
« nibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris
« natura aperuit. Instituta cultumque patrium re-
« sumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani
« plus adversus subjectos, quam armis valent : sin-
« cerus et integer, et servitutis oblitus populus, aut
« ex æquo agetis, aut aliis imperitabitis. »

LXV. Agrippinenses, sumpto consultandi spa-
tio, quando neque subire conditiones metus futuri,
neque palam adspernari conditio præsens sinebat,
in hunc modum respondent : « Quæ prima libertatis
« facultas data est, avidius, quam cautius sumpsi-

« mus, ut vobis ceterisque Germanis, consangui-
« neis nostris, jungeremur. Muros civitatis, con-
« gregantibus se cum maxime Romanorum exerci-
« tibus, augere nobis, quam diruere, tutius est. Si
« qui ex Italia, aut provinciis, alienigenæ in finibus
« nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in
« suas quisque sedes refugere. Deductis olim, et
« nobiscum per connubium sociatis, quique mox pro-
« venere, hæc patria est. Nec vos adeo iniquos exis-
« timamus, ut interfici a nobis parentes, fratres,
« liberos nostros velitis. Vectigal et onera commer-
« ciorum resolvimus. Sint transitus incustoditi, sed
« diurni, et inermes; donec nova et recentia jura,
« in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum
« habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta
« sancientur. » Sic lenitis Tencteris, legati ad Civi-
lem et Veledam missi cum donis, cuncta ex volun-
tate Agrippinensium perpetravere. Sed coram adire,
adloquique Veledam, negatum. Arcebantur ad-
spectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in
turre: delectus e propinquis, consulta responsaque,
ut internuntius numinis, portabat.

LXVI. Civilis, societate Agrippinensium auctus,
proximas civitates adfectare, aut adversantibus
bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, et ju-

ventute eorum per cohortes composita; quominus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes, terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce: « Non « ideo, » inquit, « bellum sumpsimus, ut Batavi « et Treveri gentibus imperent. Procul hæc a nobis « arrogantia: accipite societatem: transgredior ad « vos, seu me ducem, seu militem mavultis. » Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adjunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis romani monumentis, *Cæsarem* se salutari jubet; magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem, et nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fusi Lingones. Sabinus festina-

tum temere prœlium, pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit; illic voluntaria morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum ejus constantiam, et insigne Eponinæ uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus stetit. Resipiscere paullatim civitates, fasque et fœdera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, « ut missis legatis in commune « consultarent, libertas an pax placeret. »

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur; suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum, et gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, « patrem ejus sub « Caio Cæsare egregie functum ea cura » dicti-

« tans. Lætum militibus idem nomen : atque ipsum, « quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia « sufficere. » Adsumuntur e civitate clarissimus quisque ; et alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo : ille, spe ac juventa properus ; hic, moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices, sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Peninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta, magnis imperiis objectari solita, contumeliasque et invidiam in populum romanum effudit ; turbidus miscendis seditionibus, et plerisque gratus vecordi facundia.

LXIX. At Julius Auspex, e primoribus Remorum, « vim romanam, pacisque bona » dissertans, et « sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi « cujusque periculo geri, jamque super caput legio-

« nes, » sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio: « quod bello caput? unde jus auspiciumque « peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem « imperio legerent? » Nondum victoria, jam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, « ut abstinerent armis, impetrabili venia, et paratis deprecatoribus, si pœniteret. » Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem

maturavit superiorem Germaniæ ripam, et ardua Alpium præsidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiam, inrupere. Accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Julius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Cæracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis: qui primo cohortem, præmissam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercitusque romanus propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibusque et Cæracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri; et plebes, omissis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quæ societatem romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductæ,

se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc, Valentino absente, gesta : qui, ubi adventabat, furens, cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt : occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

LXXI. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum venit : ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnæ avidus, et contemnendis, quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat; ubi primum congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare jubet « sufficere imperio legiones : socii ad munia pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod romanæ manus excepissent. » Auxit ea res Gallorum obsequium : nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, proniores ad officia, quod spernebantur. At Civilis et Classicus, ubi « pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere : trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summæ rei periculum faceret. » Eo rapidius Cerialis, missis in Medioma-

tricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum: et addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta romanum ducem, quominus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paullum moræ in ascensu, dum missilia hostium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum, cepit.

LXXII. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis: « Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam: horum « scelere clausas cæsasque legiones. Quid tantum « Cremonam meruisse, quam e gremio Italiæ rap« tam, quia unius noctis moram victoribus adtule« rit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, « spoliis exercituum et ducum cædibus ovantem. « Redigeretur præda in fiscum: ipsis sufficere ignes,

« et rebellis coloniæ ruinas, quibus tot castrorum « excidia pensarentur. » Cerialis, a metu infamiæ, si licentia sævitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras : et paruere, posito civium bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. Stabant conscientia flagitii mœstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio : neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, et lucem ipsam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant : donec Cerialis mulceret animos, « fato acta » dictitans, « quæ militum « ducumque discordia, vel fraude hostium evenis« sent. Primum illum stipendiorum et sacramenti « diem haberent : priorum facinorum neque impe« ratorem, neque se meminisse. » Tunc recepti in eadem castra; et edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove seditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita adloquitur : « Neque ego umquam « facundiam exercui; et populi romani virtutem ar-

« mis adfirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum
« valent, bonaque ac mala non sua natura, sed
« vocibus seditiosorum æstimantur; statui pauca
« disserere, quæ, profligato bello, utilius sit vobis
« audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram,
« ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces im-
« peratoresque romani, nulla cupidine, sed majo-
« ribus vestris invocantibus, quos discordiæ usque
« ad exitium fatigabant: et acciti auxilio Germani,
« sociis pariter atque hostibus servitutem imposue-
« rant. Quot prœliis adversus Cimbros Teutonos-
« que, quantis exercituum nostrorum laboribus,
« quove eventu Germanica bella tractaverimus, sa-
« tis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Ita-
« liam tueremur: sed ne quis alius Ariovistus regno
« Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Bata-
« visque et Transrhenanis gentibus creditis, quam
« majoribus eorum patres avique vestri fuerunt?
« Eadem semper causa Germanis transcendendi in
« Gallias, libido atque avaritia, et mutandæ sedis
« amor: ut relictis paludibus et solitudinibus suis,
« fecundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent.
« rent. Ceterum libertas, et speciosa nomina præ-
« texuntur: nec quisquam alienum servitium, et

« dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista
« vocabula usurparet. »

LXXIV. « Regna bellaque per Gallias semper
« fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos,
« quamquam totiens lacessiti, jure victoriæ id so-
« lum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam
« neque quies gentium sine armis; neque arma
« sine stipendiis; neque stipendia sine tributis ha-
« beri queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi
« plerumque legionibus nostris præsidetis : ipsi has
« aliasque provincias regitis. Nihil separatum, clau-
« sumve. Et laudatorum principum usus ex æquo,
« quamvis procul agentibus : sævi proximis in-
« gruunt. Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres,
« et cetera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam
« dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homi-
« nes : sed neque hæc continua, et meliorum inter-
« ventu pensantur : nisi forte Tutore et Classico
« regnantibus, moderatius imperium speratis; aut
« minoribus, quam nunc, tributis parabuntur exer-
« citus, quibus Germani Britannique arceantur.
« Nam pulsis (quod dii prohibeant) Romanis, quid
« aliud, quam bella omnium inter se gentium ex-
« sistent? Octingentorum annorum fortuna disci-

« plinaque compages hæc coaluit; quæ convelli, « sine exitio convellentium, non potest. Sed vobis « maximum discrimen, penes quos aurum et opes, « præcipuæ bellorum causæ. Proinde pacem et ur- « bem, quam victi victoresque eodem jure obtine- « mus, amate, colite. Moneant vos utriusque for- « tunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, « quam obsequium cum securitate malitis. » Tali oratione graviora metuentes composuit, erexitque.

LXXV. TENEBANTUR victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. « Vespasianum, « quamquam nuntii occultarent, excessisse vita. « Urbem atque Italiam interno bello consumptam, « Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomi- « na. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos « finibus civitatum suarum contentos : si prœlium « mallet, ne id quidem abnuere. » Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil : eum, qui adtulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes, divisis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit : quîs temere antea intutis consederat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

LXXVI. Civilis « opperiendas Transrhenanorum « gentes, quarum terrore fractæ populi romani « vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam « prædam victoribus? et tamen quod roboris sit, « Belgas, secum palam, aut voto stare: » Tutor « cunctatione crescere rem romanam » adfirmabat, « coeuntibus undique exercitibus. Transvectam e « Britannia legionem; accitas ex Hispania; adven- « tare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem, « expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis « sperentur, non juberi, non regi, sed cuncta ex « libidine agere. Pecuniamque, ac dona, quîs solis « corrumpantur, majora apud Romanos: et nemi- « nem adeo in arma pronum, ut non idem pretium « quietis, quam periculi, malit: quod si statim « congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reli- « quiis Germanici exercitus, legiones, fœderibus « Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod incon- « ditam nuper Valentini manum contra spem suam « fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. « Ausuros rursus, venturosque in manus, non im- « periti adolescentuli, verba et conciones, quam « ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classi- « ci: quos ubi aspexerint, redituram in animos « formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis

« precariam vitam : neque Treveros, aut Lingonas « benevolentia contineri : resumpturos arma, ubi « metus abscesserit. » Diremit consiliorum diversitatem, approbata Tutoris sententia, Classicus; statimque exsequuntur.

LXXVII. MEDIA acies Ubiis Lingonibusque data : dextro cornu cohortes Batavorum ; sinistro Bructeri Tencterique : pars montibus; alii, viam inter Mosellamque flumen, tam improvisi adsiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites : medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniæ adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, et fortissimi cujusque accursu, reciperatum pontem electa manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, et rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, « Non Flaccum, » inquit, « non « Voculam deseritis. Nulla hic proditio : neque aliud « excusandum habeo, quam quod vos Gallici fœ-

« deris oblitos prædixerim : memoriam romani sa-
« cramenti temere credidi. Adnumerabor Numisiis
« et Herenniis, ut omnes legati vestri, aut militum
« manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate
« Vespasiano, vel, quod propius est, Civili et Clas-
» sico, relictum a vobis in acie ducem : venient le-
« giones, quæ neque me inultum, neque vos im-
« punitos patiantur. »

LXXVIII. Vera erant : et a tribunis præfectis-
que eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes,
et manipulos : neque enim poterat patescere acies,
effuso hoste, et impedientibus tentoriis sarcinisque,
cum intra vallum pugnaretur. Tutor, et Classicus,
et Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant : Gal-
los « pro libertate, » Batavos « pro gloria, » Germa-
nos « ad prædam » instigantes. Et cuncta pro hos-
tibus erant : donec legio unaetvicesima, patentiore,
quam ceteræ, spatio conglobata, sustinuit ruentes,
mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente
animis, terga victores vertere. Ipsi territos se co-
hortium aspectu ferebant, quæ primo impetu dis-
jectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac
speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincen-
tibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso,
spolia consectandi. Cerialis, ut incuria prope rem

adflixit, ita constantia restituit: secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque.

LXXIX. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus, et justæ preces invocantium, antequam hostes, reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quæ e Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius avertit, « deletam cohortem dolo Agrippi« nensium: » qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ: classem ultro Canninefates adgressi sunt; majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, sponte commotam, ut pro

Romanis bellum capesseret, iidem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites, Novesium a Ceriale præmissos, secundum prœlium fecit; quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

LXXX. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est; favore militum anxius, et superbia viri, æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. Trahebatur in diversa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubie bellum erat; inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut « infestum tu« midumque » insectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus: neque ipse deerat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis, quæ meruisset. « Alios » ut « imbelles, » Cæcinam ut « captivum ac « dedititium » increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

LXXXI. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriæ statos æstivis flatibus dies, et certa ma-

ris, opperiebatur, multa miracula evenere, quis cœli favor, et quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, « remedium cæcitatis » exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit : precabaturque principem, « ut « genas et oculorum orbes dignaretur respergere « oris excremento. » Alius manum æger, eodem deo auctore, « ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, » orabat. Vespasianus primo inridere, aspernari; atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum, et vocibus adulantium in spem induci : postremo existimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie disserere : « Huic non exesam vim luminis, et redituram, si « pellerentur obstantia : illi elapsos in pravum ar- « tus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. « Id fortasse cordi deis, et divino ministerio prin- « cipem electum : denique patrati remedii gloriam « penes Cæsarem; inriti ludibrium penes miseros « fore. » Igitur Vespasianus, cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta quæ astabat multitudine, jussa

exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram ædem, ut super rebus imperii consuleret. « Arceri templo cunctos » jubet : atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum e primoribus Ægyptiorum, nomine Basiliden; quem procul Alexandria plurium dierum itinere, et ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, « num illo die Basilides templum inisset? » percunctatur obvios « num in urbe visus sit? » denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento, octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, et vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est.

LXXXIII. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata : Ægyptiorum antistites sic memorant. « Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti « opes firmavit, cum Alexandriæ recens conditæ « mœnia, templaque, et religiones adderet, obla- « tum per quietem decore eximio, et majore quam « humana specie juvenem, qui moneret, » ut, fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam

acciret : lætum id regno, magnamque et inclitam sedem fore, quæ excepisset : « simul visum eumdem « juvenem in cœlum igne plurimo attolli. » Ptolemæus, omine et miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum, Atheniensem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antistitem cærimoniarum, Eleusine exciverat, « quænam illa superstitio, « quod numen ? » interrogat. Timotheus, quæsitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas fama, Jovis Ditis. Namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paullatim, aliasque ad curas animum vertere : donec eadem species terribilior jam, et instantior, « exitium ipsi regno« que » denuntiaret, « ni jussa patrarentur. » Tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, « ut Pythium Apollinem adeant. » Illis mare secundum ; sors oraculi haud ambigua.

« Irent, simulacrumque patris sui reveherent, so-
« roris relinquerent. »

LXXXIV. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diversus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; sæpe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, « ne destinata deo ultra moraretur. » Cunctantem varia pernicies, morbique et manifesta cœlestium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, « jussa numinis, suos Ptolemæique visus, ingruentia mala » exponit. Vulgus adversari regem, invidere Ægypto, sibi metuere, templumque circumsidere. Major hinc fama tradidit, « deum ipsum appulsas litori naves sponte « conscendisse. » Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis : fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine et adventu dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse

quosdam, qui « Seleucia, urbe Syriæ, accitum, « regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alii « auctorem eumdem Ptolemæum, sedem, ex qua « transierit, Memphim » perhibent, inclitam olim, et veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi « Æscu- « lapium, quod medeatur ægris corporibus; » qui- dam « Osirin, antiquissimum illis gentibus numen; » plerique « Jovem, ut rerum omnium potentem; » plurimi « Ditem patrem, insignibus, quæ in ipso « manifesta, » aut per ambages conjectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque, ante- quam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Præcipua vic- toriæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu fere- bat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, ex- probranti cuidam « patriam ejus captam, » « acci- « pere se solatium mortis » respondit. Sed Mucia- nus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: « Quoniam, benignitate deûm, fractæ hostium vires « forent, parum decore Domitianum, confecto prope « bello, alienæ gloriæ interventurum. Si status im- « perii, aut salus Galliarum in discrimine verteretur, « debuisse Cæsarem in acie stare: Canninefates

« Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse « Lugduni vim fortunamque principatus e proximo « ostentaret, nec parvis periculis immixtus, et ma- « joribus non defuturus. »

LXXXVI. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, « an præ- « senti sibi exercitum imperiumque traditurus fo- « ret: » qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis, salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat; simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus, studiumque literarum, et amorem carminum simulans, quo velaret animum, et fratris æmulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

EXPLICIT TOMUS IV.